

પ્રકાશકના જે બોલ

અધ્યાત્મ જગતમાં સમયસાર એ અત્યંત ગ્રંથ છે. તેને પ્રાપ્ત કરીને-વાંચીને જ્ઞાનજી સ્વામી જેવા ઘણાએ પોતાનો સંપ્રદાય બદલ્યો છે. આ ગ્રંથ મુખ્યત્વે ત્યાગીજનો માટે ઉપયોગી છે. પણ સાચા ત્યાગને બિરદાવતા મુમુક્ષુ ગ્રંથસ્થ માટે પણ તે લાભપ્રદ છે. પણ તે સોતાની છટી જેવા છે વાપરતા આવડે તો કાયદો નહિતર ભારે કાની. પંડિત જ્ઞાનરસીદાસ જેવા પણ નિશ્ચયલાપી બની નાગા થઇ નાચ્યા હતા. તેવો પ્રભાવક આ ગ્રંથ છે. આ ગ્રંથની ટીકાઓ જે સમર્થ આચાર્યજીએ કરી છે. એક છે શ્રી અમૃતચંદ્રસુરિ અને બીજી છે શ્રી જયસેનાચાર્ય. બંનેની ટીકાઓ વાંચવા જેવી ને મનન કરવા જેવી છે પણ શ્રી અમૃતચંદ્ર સુરિની ટીકા અધ્યાત્મ પ્રધાન છે. નિશ્ચયનયનને દ્રષ્ટિ સમક્ષ રાખીને લખાઇ છે જ્યારે જયસેનાચાર્યે પરંપરાગત આર્ચશૈલીને લક્ષમાં રાખી નિશ્ચયને અવહારની સંધી સાધીને સમયસારની ગાથાઓનાં રહસ્ય જોડ્યાં છે એટલે એક ટીકા સાચી અને બીજી અરોગ્ય નહિ તેવું કહેવું તે આગમનો અપલાય કહેવાય. છતાં આને જોડ્યોક તેવું કહેવાય છે. ને તેથી આને ધર્મની પરિભાષા અંગે સમાજમાં ભારે વિવાદ ચાલે છે.

એ વિવાદને ધ્યાનમાં રાખીને સમયસારની ગાથાઓના સાચા અર્થ સાધકો માટે શું હોવા જોઇએ તે બાબતે ખુલાસાની જરૂર હતી તેથી મુંબઈવાળા શ્રી કાનિયાઈ ઇશ્વરલાલે અચાક પરિશ્રમ કરીને આ પુસ્તક લખી આપ્યું છે તેથી તેમનો સલાહ ધણીજ આભાર માને છે. પુસ્તકની પ્રસ્તાવના પણ અધ્યાત્મનામા વિકાસ પંડિત શ્રી વર્ધમાન પાર્શ્વનાથ

કરવું તે શાસ્ત્રનો વિનય નથી કે આપ્તવાણીનો આદર નથી તેથી સાચા જિનવાણીના ભકતોને આ પુસ્તક શરૂથી અંત સુધી વાંચી જવા અને તેમના મિત્રોને વાંચવાની ભલામણ કરવાનો હું નમ્રતાપૂર્વક અનુરોધ કરું છું.

જે નદર્શન દરેક દ્રવ્યને સ્વચતુષ્ઠયથી સ્વતંત્ર જાહેર કરે છે. ને તેથી તો કુંઠકુંઠસ્વામીએ પ્રવચન સારની ગાથા ૪૬ માં લખ્યું છે કે ;

આત્મા સ્વયં નિજ ભાવથી જો શુભ-અશુભ બને નહીં
તો સર્વ જીવ નિકામને સંસાર પશુ વર્તે નહીં.

જ્યારે તે જ સ્વામીએ સમયસારની ગાથા ૨૭૮-૨૭૯ પણ લખી છે જેમાં સ્ફટિકમણી સ્વયં પરિણમતો નથી ઇતર નિમિત્તથી જ તે રંગબેરંગી બને છે તેમ પણ કહ્યું તે સ્વામીના સમર્થ આખ્યાન એવા પ્રખુદ્ધ શ્રી અમૃત ચંદ્રસુરિએ પણ પ્રજ્ઞા ૧૭૫ માં અર્કકાંતનો દાખલો ટાંકીને એ જ અર્થને પુષ્ટ કર્યો છે. તેથી જીન વાણી સમજને વાંચનાં ને સમજતાં સ્યાદવાદ અને અનેકાંતને દષ્ટિ સમક્ષ રાખવાથી ભલું છે નહિતર એકાંત મિથ્યાત્વનો ભારે દોષ લાગી જવાનો અંભવ છે. આ વાત નંદના દોર જેવી છે. ભલાભલા નજર ચૂકતાં નીચે પડે તેવો દોર છે ને તેથી તો દુનિયામાં ત્રણસો ત્રેસઠ જેટલા પાંખડ ચાલ્યા તેવું જીન વચન છે. એટલે પાંખડમાં ફસાવાય નહિ અને સ્વઆત્માનું શ્રુતજ્ઞાન વડે કલ્યાણ યાચ માટે સૌએ ઉદાર દીલ, વિશાળ ચિત્ત અને અને ખુલી દષ્ટિ રાખી જે કંઈ આર્પમાર્ગી સાહિત્ય

પ્રસ્તાવના

જૈનસમાજમાં કોઈને કોઈ બહાના હેઠળ વિચાર સંઘર્ષ ચાલુ રહ્યા જ કરે છે. હમણાં સોનગઢ વિચાર ધારા અને તેમની પ્રતિપાદન શૈલીને કારણે વિવાદમય વાતાવરણ ઉભું થયું છે. ને તેને કારણે સમાજ સંગઠનમાં ભારે વિદ્વત ઉપરિચિત થયેલ છે.

એક પક્ષનું કહેવું છે કે શ્રી કાનજીસ્વામી સમયસારને અનુસારે શુદ્ધ નિશ્ચયનું પ્રતિપાદન કરે છે ને તેમાં આગમ પ્રતિકૂળતા અગર સિદ્ધાંત વિરોધ જેવું કંઈ પણ નથી. બીજા પક્ષના વિદ્વાનોનું કહેવું છે કે શુદ્ધ નિશ્ચયની દૃષ્ટિ, કાલ અને પાત્ર એમ બધું સ્વાતંત્ર છે, તેને નજર સમક્ષ રાખીને-તેનો આધાર લઈને- તેનું કથન થવું જોઈએ; એટલે કે પ્રારંભિક દશામાં રહેવાવાળા આયોગ માટે વ્યવહાર અને નિશ્ચયનો ક્રમિક માર્ગ ધ્યાનમાં લઈને પ્રતિપાદન થવું જોઈએ, નહિતર તેની સ્થિતિ (રજુઆત) બહુ જ વિષમ બની જશે. શુદ્ધ નિશ્ચયની દૃષ્ટિથી વ્યવહારમોર્ગને હિંચ સમજીને તેનો પરિત્યાગ કર્યો, (પણ) શુદ્ધનિશ્ચયનો માર્ગ પ્રાપ્ત થયો નહિ. આમ અતોશ્રુત તતોશ્રુત જેવી તેની સ્થિતિ થઈ ગઈ. આવકાને અવિકાસિત માર્ગનું દ્રિગ્દર્શન દેશીને તેમનું લક્ષ ધ્યેય ઉપર સ્થિર કરાવવું જોઈએ. આ દૃષ્ટિકોણને નજર સમક્ષ રાખીને આચાર્યોએ આગમ ગ્રંથો લખ્યા હોવા માટે રજૂઆ છે ને તેમાં એકાંતને માટે જરાયે સ્થાન નથી-જગ્યા પણ નથી.

સમયસાર પર જે ઉદ્ભવ વિધ્વાન આચાર્યોની મુદ્દર અને ગદ્યપદ મંચડીકાઓ છે, અને આચાર્ય સમયસારના મર્મજ છે અને

ચીતરામી સંત છે આચાર્ય જ્યોતીર્ણંદ અને મહર્ષિ જગમોન અને
 તે પ્રજાપતિ મંચકાદ છે, આ સિદ્ધિમાં એમ કહેવામાં જરાયે અતિ-
 મોહાવિત નથી કે નવો સત્યસાધના અંતરંગને જેટલો પ્રસાદ
 અને સુમંત્ર કૃપણી સનક શકયા દત્તા તેટલા પ્રમાણમાં આજ્ઞાનો
 કામોત્તમ વિદ્વાન અમજવાને મામળો નથી અને તેથી તેમની અંધારિને
 દારામાં નાખીને જ આપણે સોએ અમયમારના મર્મન
 અંધારિને કહ્યું છેકાંતે.

આ પ્રકારની સિદ્ધિમાં આ કાનકરસામીનું પ્રતિપાદન તે
 આ આજ્ઞાના અતિ મમત અનુભવ છે કે જેને અનુકૂળ હોય તે કાંઈ
 નહીં નહીં પણ તે પ્રતિપાદન હોય તે આચરકોને વિચાર કરે
 અને કે આ આજ્ઞાના અનુભવ નિર્માણના વિષય હશે કે નહીં
 હશે તે વિચારે.

“ જો આપ જિનમતનું પ્રવર્તન કરવા માગતા હો તો વ્યવહાર અને નિશ્ચય (અનેમથી એકેયનો પણ) ત્યાગ ન કરો. એક (વ્યવહાર) વિના તીર્થનો લોપ થાય છે અને ખીજ (નિશ્ચય) વિના તરવનો લોપ થાય છે, તીર્થ અને તત્વ બંનેના અસ્તિત્વ વિના આત્મ વિશુદ્ધિનું હોવું અસંભવિત અને છે.”

ભાર્ગવી દ્વિતિયાલે આચાર્ય જયસેન સ્વામીના અભિપ્રાયને દષ્ટિ સમક્ષ રાખી કાનજી સ્વામીનો અભિપ્રાય કેવી રીતે વિપરીત છે તે સારી રીતે બતાવ્યું છે ને તેમાં તેમણે ઠીકઠીક થમ સીધો છે અને તે તેમના સ્વાધ્યાય શીલતાનું સ્રોતક છે. વસ્તુસ્થિતિના સંબંધમાં જિનાસા ધરાવનારા આત્મહિતેચ્છુઓને આ ગ્રંથ ઉપ-યોગી થઈ પડશે અને જન નિરસનમાં પણ તેનાથી સારી એવી સહાયતા પ્રાપ્ત થશે તેવી આશા છે ઇતિઅલમ્

કલ્યાણનુવર્તન,
સોલાપુર

વિનીત
વર્ધમાન પાર્શ્વનાથ શાસ્ત્રી

અષ્ટપાદક : કિંમત રૂા. ચાર માત્ર.

સોનગઢનો એકાંત : કિંમત રૂા. બે માત્ર.

રમેશ્વસાર : કિંમત રૂા. એક માત્ર
માં મળે છે.

મેળવી સ્વાધ્યાય કરી કરાવી આત્મહિત કરો.

સીટી નંબર

શું છે ?

શું નોંધવું

૫	અર્થ ધટાવ્યો	અર્થ મોહ ધટાવ્યો
૨૦	ત્રિગુણિત	x x
૨૧	૩પે	x x
૮	સ્વસંવેદનશાન	સ્વસંવેદનશાન
૧૩	શાન	શાન
૩	પરંપરા	પરંપરા
૧૮	અર્થ	x x
૭	સાક્ષાત	x x
૨૧	માધ્યારતા	માધ્યસ્થતા
૭	વડે	x x
૯	સત્યચનના	સત્યવચનના
૧૧	અસત્યવચનકસાપ	અસત્યવચનકસાપ
૧૩	અમણુભાગ	અમણુભાગ
૧૪	કૃતિકરણ	વિકૃતિકરણ
૧૫	નાશા	ગિનાશા
૨	જહમ	જહમ
૫	પ્રાયમક	પ્રાયમિક
૬	પવૃત	પ્રવૃત
૭	આવ	આવાં
૮	માદાધ	મોદાધ
૧૧	સર્વોપરિતાને	સર્વોપરિતાને
૧૬	અયથી	પરાઅયથી
૧૭	લે દ્રષ્ટિથી	લોક દ્રષ્ટિથી
૨૦	કર	કર
૨૦	તમાંથી	તમાંથી

પાત્રું : લીટી નંબર

શું છે ?

શું જોઈએ

૪૫ ૨૧

૪૬ ૫

૪૬ ૧૮

૪૭ ૪

૪૫ ૫

૪૭ ૬

૪૭ ૧૦

૪૮ ૪

૪૮ ૨૧

૪૮ ૨૩

૪૯ ૬

૫૦ ૧

૫૦ ૨

૫૦ ૩

૫૦ ૧૦

૫૧ ૫

૫૧ ૧૦

૫૧ ૨૦

૫૧ ૨૩

૫૨ ૪

૫૨ ૫

૫૨ ૧૪

૫૨ ૧૫

૫૨ ૨૦

૫૩ ૧૪

અંશો

શા માટે નથી

યથાથપણે

પર્યાય

જોતેકાંત

અનેકતપણું

દ્રવ્યકિનય

અવા

આગમને

કરંડશ્રાવકાચાર

ક્ષપણુ

બાકીનો

સમય

રીત

દિગંબરો

સમ્યદ્રષ્ટિ

કલને

વિરોધ

શબ્દોનો

અસંયતનો

મેવા

સદલાવને

જોઈશે

નિષેધ

અ દેવોનું

અથો

શા માટે કરતા નથી?

યથાર્થપણે

પર્યાયને

અનેક

અનેકાંતપણું

દ્રવ્યાર્થિકનય

અવા

આગમનો

કરંડશ્રાવકાચાર

ક્ષપક

બાકીનો

સમયમાં

રીતે

દિગંબરો

સમ્યદ્રષ્ટિ

કહીને

વિરોધ

શબ્દોનો

અસંયતનો

મેળવી

સદલાવનાં

જોઈએ

નિષેધ

અને દેવોનું

પાત્ર નંબર : શું છે ?

શું જોઈએ

૫૮	૧૧	પુણ્યખંધ	પુણ્યખંધ
૫૮	૧૨	બધ	બધ
૫૮	૧૨	પુણ્યખંધ	પુણ્યખંધ
૬૧	૨૪	કુદાળ	કુદાળિ
૬૨	૨	ધરણ	ધારણ
૬૨	૧૭	પ્રકાશતા	પ્રકારતા
૬૨	૨૧	જગ્યાધિક	અખધક
૬૩	૬	મમ્યકલ	સમ્યકલ
૬૪	૧	પાપાચારમાર	પાપાચારમા
૬૪	૧	વિષયવિયા	વિષયવિયા
૬૪	૧૦	તટલે	તેટલે
૬૪	૧૨	પ્રતિસમય	પ્રતિસમય
૬૬	૫	પલટાવા	પલટવા
૬૬	૬	સહભાવમા	સદભાવમા
૬૭	૩	અશુભોપયોગા	અશુભોપયોગા
૬૭	૧૩	માત્રેણ	માત્રેણ
૬૮	૧૪	પંચકનનિન	પંચકનનિત
૬૮	૧૫	સમય	X X
૬૮	૨૪	જપસેનાચાર્ય	જપસેનાચાર્ય
૬૯	૧૯	મથ્યાદિષ્ટિ	મિથ્યાદ્રષ્ટિ
૬૯	૨૦	કલકિત	કલકિત
૬૯	૨૩	સમયસર	સમયસાર
૭૦	૮	દ્રષ્ટિવાદાદિક	દ્રષ્ટિવાદાદિક
૭૧	૧૩	પ્રાપ્તિ	પ્રાપ્તિ
૭૨	૬	પ્રમાણ	પ્રમાણ

પાત્ર ક્રીડી નંબર

શું છે ?

શું નોંધએ

૮૨	૧૯
૮૨	૨૫
૮૫	૧૬
૮૫	૧૭
૮૬	૧૨
૮૭	૫
૮૭	૧૦
૮૮	૧
૮૮	૩
૮૮	૫
૮૮	૧૧
૮૮	૨૦
૮૯	૧
૮૯	૧૦
૮૯	૧૫
૮૯	૨૧
૮૯	૨૭
૯૦	૯
૯૦	૨૦
૯૦	૨૨
૯૧	૨૮
૯૨	૬
૯૨	૧૦
૯૨	૧૧
૯૨	૧૮

વિરોધનો
પારમહંસ
વિભાગ
ભાગ
કામ
અક
વિશુદ્ધ
ભાષામાં
ન્યાય
ત્યારે
ઉદ્ભવ
રચુત
બાંધવાવાળો
દ્વિનિષ
વિશુદ્ધ
વિશુદ્ધ
સમ્યક્
વિશુદ્ધ
થય છે
વેશેલો
અટકાવ
અસંખ્યા
પુણ્ય
અંતરદ્રષ્ટુ
પ્રિયતિ

વિરોધનો
પરિમલવશ
વિભાવ
માર્ગ
કાર્ય છે
એક
વિશુદ્ધિ
ભાષામાં
ન્યાય
ત્યારે
X
અચુત
બાંધવાવાળો
દ્વિતિય
વિશુદ્ધિ
વિશુદ્ધિ
સમ્યક્ત્વ
વિશુદ્ધિ
થાય છે
પ્રવેશેલો
અટકવા
અસંખ્યાત
પુણ્યનો
અંતરદ્રષ્ટુ

પાનું	લીટી નંબર	શું છે ?
૧૦૨	૨૪	વિશુદ્ધિ
૧૦૩	૧૦	નમ્રભૂત
૧૦૩	૧૧	તમ
૧૦૩	૧૧	છે
૧૦૩	૧૪	રૂચિનો
૧૦૩	૧૯	વૃદ્ધિનું
૧૦૪	૯	માને
૧૦૪	૨૨	ક્રમ
૧૦૪	૨૩	અભવ
૧૦૪	૨૩	વિતરાગતાના
૧૦૪	૩	તા
૧૦૪	૩	ચૈતન્ય
૧૦૪	૭	અધાતિકમ
૧૦૪	૧૪	અધતિનો
૧૦૪	૧૪	કાય
૧૦૪	૧૪	વિતરાગ
૧૦૪	૧૯	ક્રમ
૧૦૪	૨૧	વક્રમ
૧૦૪	૨૧	કહે
૧૦૬	૬	હિસારી
૧૦૬	૮	વિશુદ્ધિ
૧૦૬	૧૧	પ્રસાપ
૧૦૬	૨૧	પ્રસાપ
૧૦૬	૨૩	ક્રમ
૧૦૬	૧૧	નિરમ્યનમ
૧૦૭	૧૨	અભેદપથ
૧૦૭	૧૩	વિપયમૂ
૧૦૭	૧૪	બાનો
૧૦૮	૧૧	ચિ

શું લેખ્યો

વિશુદ્ધિ
 નમ્રભૂત
 તમે
 છો
 રૂચિને
 શુદ્ધિનું
 માર્ગને
 કર્તવ્ય
 અભાવ
 વિતરાગતાની
 તો
 ચૈતન્ય
 અધાતિકમ
 અધાતિનો
 કાય
 વિતરાગતા
 ક્રમ
 વક્રમ
 કહેતા
 હિસારી
 વિશુદ્ધિ
 પ્રસાપ
 પ્રસાપ
 નિરમ્યનમ
 અભેદપથ
 વિપયમૂત
 બાવિનો
 ચિન્માત્ર

શ્રી સમયસારમાં

શ્રી જયસેનાચાર્ય દેવ

અને

કાનજીસ્વામી

[લેખાંક ૧ લો]

પરામાગમ શ્રી સમયસાર અંધાધિરાજ મહા
અમૃતકૃપ છે. ભવવિનાશનું અદ્વિતિય ઔપચ છે. શ્રી
અમૃતચંદ્રસુરીએ “આત્માખ્યાતિ” નામની ટીકા કરી છે
તે પણ મહાવિશદ અર્થગંભીર છે. શ્રી જયસેનાચાર્યદેવે
તાત્પર્યવૃત્તિ નામની ટીકા દ્વારા અંધાધિરાજ અને શ્રી
અમૃતચંદ્રસુરીકૃત ટીકાના અર્થોનાં રહસ્યોનું ઉદ્ઘાટન
કરેલ છે. વર્તમાનમાં કાનજીસ્વામીદ્વારા સમયસાર અને
શ્રી અમૃતચંદ્રસુરીકૃત ટીકાના શબ્દોનો જે અર્થોમાં
ભાવ-ઘટાવવામાં આવે છે તે, મહાનિર્ગ્રંથ તપોધન શ્રી
જયસેનાચાર્યદેવ દ્વારા કરાયેલ ટીકાના આધારે ઠેવી
રીતે, ઠેટલી હદે સુસંગત છે તેનું વિવરણ સમન્વયા-
ત્મકદ્રષ્ટિથી અને પરંપરા આર્થ દિગંબર ચીતરાગ
શાસ્ત્રનની શુદ્ધિની રક્ષારૂપ સદાશયપુર્ણ ધર્મભાવનાથી
પ્રજટ કરવામાં આવે છે. ધર્મવત્સલ બંધુઓ નિમ્નપક્ષ

ભાવભીરૂતા અને ખાતમહિતની ભાવનાયુક્ત ભાવોથી તેને
 ત્રિશ્વર્યાત્મક અક્રમાસ કરીને યથાર્થ દ્રષ્ટિને સ્વીકારી
 આર્થ માર્ગીરૂપ અભિરૂદ્ધ પ્રણાલીની શુદ્ધિ-ગુણિમાં
 પ્રવલ્નતાં ભવશે તે જ એકમાત્ર પ્રમાણન છે

મંજ્યાત એવા શબ્દોવડે અનંત ભાવોની ભક્તતા
 કરવા માંડે એક જ શબ્દને તથા એક જ ભાવને વ્યક્ત
 કરવા અનેક મનાયવાંથી શબ્દોનું અવલંબન દોષમાં
 આવે છે તેથી દૈન્યાગ્રમાના અર્થ કરવામાં શબ્દાર્થ,
 નયાર્થ, મતાર્થ અને કષ્ટાર્થના મંડળમાં પરિપાટી
 પ્રવલ્નતા અને ઉદગમના હ્રસ્વપૂર્વક નિબંધવાયલા આવશ્યક છે
 મન્યવાન મુદ્દે વિવદ અર્થ જાણીને રહાય છે અન્યમત

તો પછી શ્રુતસાગર સમાન મહાનિર્ગથ તપોધનોરૂપ પ્રજા
પુત્રો દ્વારા રચાયેલ આર્થ આગમોરૂપી સમુદ્રને તણ
અસંયતરૂપી કૃવાનું મલિન જળયુક્ત શરણ શા માટે
દેવું ?

કાનછસ્વામી તથા તેઓના પ્રચારક શિષ્યો પરમાત્મ
શ્રી સમયસારાદિના આશ્રયે જે નિરૂપણ કરે છે તેમાં
નય, નિરોપ, પરિપાટી, ઉદ્દેશ, પાત્ર-અપાત્ર, વિવક્ષા
આદિના લેખસેખ કરે છે અર્થેને વિકૃત કરીને પરિ-
પાટીનો લંગ કરી મનોકલ્પિત માન્યતાનું સમર્થન થાય
તે પ્રમાણે અર્થો કરવા તીવ્ર કથાય વગર સંભવ નથી,
અર્થાત્ કથાઓની તીવ્રતાનો અભાવ હોતાં નય, નિરોપ,
પરિપાટી, ઉદ્દેશ, વિવક્ષા આદિમાં લંગ, વિકૃતિકરણ,
અન્યથા-પણ આદિ સંભવ નથી.

હવે કાનછસ્વામીનાં વક્તવ્યોની સમીક્ષા શ્રી
જયસેનાચાર્યદેવની સમયસારની તાત્પર્યવૃત્તિ ટીકાના
સંદર્ભમાં કરવામાં આવે છે.

(૧) કાનછસ્વામી:-વ્યવહારનય જાણવા યોગ્ય છે
આદરવા યોગ્ય નથી, કારણ કે અભૂતાર્થ અસત્યાર્થ છે
તેમ સર્વથા સર્વદા સર્વત્ર એકાંતે પ્રકૃત છે.

“શ્રી જયસેનાચાર્યદેવ:- બાવહારયેન વિના પરમાર્થો-
પદેશનં કર્તુમશક્ય ઇતિ” ગાથા-૮ની ટીકા

છે ? જ્ઞાનીને કે અજ્ઞાનીને ? જ્ઞાનીને ઉપદેશ આપવાનો
 રહેતો નથી અજ્ઞાનીને ઉપદેશ આપવાનો હેતુ તો કયો
 અજ્ઞાની ? તીવ્ર મિશ્રકદષ્ટિ અજ્ઞાની કે સવિકલ્પ અવ-
 સ્થામાં રહેલા સમ્યકદષ્ટિ અજ્ઞાની કે નિવિકલ્પ અવ-
 સ્થામાં રહેલ છદ્મશ અજ્ઞાની ? હવે તીવ્ર મિશ્રકદષ્ટિ
 અજ્ઞાનીને તો પરમ શુદ્ધતત્ત્વનો જોકાંત ઉપદેશ હિંગિત
 નથી, કારણ કે તેનામાં ઉપદેશને શરૂઆત કરવાની શક્તિનો
 અભાવ છે નિવિકલ્પ અવસ્થામાં રહેલા છદ્મશ અજ્ઞાનીને
 પણ ઉપદેશ આપવો નિષ્ફળ છે, કારણ કે ઉપદેશના
 અભાવે તે મનિષ્કલ્પને તે નથી પામિતેલ ન્યાયથી સિદ્ધ
 પદ્ધતિ કે પરમ શુદ્ધતત્ત્વના પ્રવાહનાથી ઉપદેશ સંવિધ
 રૂપમાં રહેલા સમ્યકદષ્ટિ પ્રમત્તતત્ત્વના અજ્ઞાનીને જ

વ્યવહારેષુ વિકલ્પેન લેદેન પર્યાયેષુ દેશિતઃકથિત
 ઇતિ વ્યવહાર દેશિતો વ્યવહારનયઃ પુનઃ અધસ્તન વર્ણિક
 સુવર્ણલાભવત પ્રયોજનવાન ભવતિ. દેવાં? ચે પુરૂષાઃ
 પુનઃ અશુદ્ધે અસંયત સમ્યગ્દ્રષ્ટિયપેક્ષયા આવકાપેક્ષયા
 વા સરાગ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ લક્ષણે શુભોપયોગે પ્રમત્તાપ્રમત્ત-
 સંયતાપેક્ષયા ચ લેદરત્નત્રય લક્ષણે વા સ્થિતાઃ”

ટીકા ગાથા ૧૨

અર્થ:-વ્યવહારથી વિકલ્પરૂપે, લેદરૂપે, પર્યાયરૂપે,
 ઉપદેશેલો મહેલો જે વ્યવહારનય છે તે અધસ્તનવર્ણિકા-
 વાળા સુવર્ણના લભવત પ્રયોજનવાન થાય છે (જેને
 ૧૦૦ ટંચનું સોનું પ્રાપ્ત નથી થયું તેને ૬૦, ૮૦, આદિ
 નીચેનાં ટંચવાળું સુવર્ણ પણ લાભવાળું છે તેમ પ્રયો-
 જનવાન છે) કોને? જે પુરૂષો અશુદ્ધ એવા અસંયત-
 સમ્યગ્દ્રષ્ટિ યા સંયતાસંયત એવા દેશવૃત્તિ આવક
 અથવા સરાગ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ લક્ષણવાળા શુભોપયોગમાં
 રહેલા પ્રમત્તાપ્રમત્ત મુનિરૂપ લેદરત્નત્રય લક્ષણવાળા-
 એની અપેક્ષાએ અશુદ્ધ ભાવોમાં જે સ્થિત છે (તેમને)
 (કાનજીસ્વામી તીવ્ર મિથ્યાદ્રષ્ટિ, પાપાચાર્મના નિતાંત
 પ્રવિણ એવા ધર્મભાવના રહિતને વ્યવહાર નિરપેક્ષ
 એમાં પદમશુદ્ધનયનો ઉપદેશ આપે છે એટલું જ નહીં
 આવડે. અધ્યાત્મના સુવધારો પ્રચારકો જનાવેલ છે
 એટલું જ નહીં અહીં તો આચાર્યજી (એવ)

તીર્થ મિથ્યાદ્રષ્ટિઓને તેો ઉપદેશ આપવામાં અડચણ
 ક્યાં નથી. મહાશ્રમણ નિર્જીવ તપોધનોની અમૂલ્ય
 આધ્યાત્મવિદ્યાનો શું આ પ્રચાર છે કે અવર્ણવાદ છે
 તેનો વાગક નિર્ધાર કરે. પરમ આધ્યાત્મવિદ્યાના ઉપદેશકો
 અવશ્ય ભક્ષ્ય, અધ-માંસ-મદિરાપાન, સાત મહા
 આયતન એવન, જિનદેવની સમિષ એટલી જિનનાથની
 વિનાયના આત્યાયના અનાદરરૂપ અસંયતનાં સ્તવનભક્તિ
 જગ જગકારકિ તથા અસંયતને અમવચરણમાં તીર્થંકર
 દર્શને ક્યાં નવચ પવિત્રદયુક્ત દશામાં મુકી “ભગવાન”
 નાંભાવવા આદિ મહાતીર્થ કપાયોવાળી લીલાઓ ત્રિકાળમાં
 ન કરે આત્માર્થને તથા પરમા સદ્ગુણુચ્ચાનવર્તી
 નિર્લેશદશામાં નિજન જીવને પણ અપહારનો ઉપદેશ
 એવન ન કરા છે જ્યારે કાનજીવ્યામી અપહારને
 નાંભે અમરવર્તે કરીને પાપાચારમાં પ્રવિષ્ટ જીવને
 અકાર્યવંદે પરમનેદ જગને ઉદ્દેશ આપીને પાપીઓની
 અપહારને કોટવાનુ અવલ અચાર છે અને તેથી તીર્થ
 એવન એવન સંસ્કારને અવલ કરે છે અને
 અવલંકરણે સુ દર્શ છે તેવનું ને

જાણાય છે તે, પ્રયોજનવાન છે.—આ ઇષ્ટાર્થ છે) વળી,

“અવ્યયનં” વ્યવહારનયો બદ્ધિદ્રવ્યાવહાનત્વેના
 અવ્યયસ્વરૂપિ રાગાદિ બદ્ધિદ્રવ્યાવહાનરહિત વિશુદ્ધ-
 યાન કર્મન સ્વભાવસ્વાવહાન સદિતરુપ પરમાર્થસ્ય
 પ્રતિપાદકત્વાદ્યપિનુમ્યિતો ભવતિ । તદ્વા પુનઃસ્વદહાર-
 નયો ન ભવતિ તદ્વા શુદ્ધ નિરુપનયેન વ્યવસ્થાવરજીવા
 ન ભવતીતિ મત્વા નિઃશંકોપમર્શનં કુર્તીતિ જનાઃ ।
 અતઃ પુનઃપુનઃ પરમાર્થાવ મર્શનં દુષણં તથૈવ શુદ્ધ-
 નયેન એવદ્ર પ્રમેદરહિતઃ પૂર્વમેવ મુક્તો જીવસ્તિતતીતિ
 નામ નેત્યાર્થમનુકૂલતઃ કૌપિ ન કયૌતિ તતરુપ મોક્ષા
 વ્યવહાર દિગ્વિત્તં ચ દુષણં । પરમાર્થ વ્યવહારનય
 ન વ્યવહારનયો ભવતીત્યર્થ મત્વા ।”

ત્રાયા ૪૩ શ્લોક

કરશે નહીં તેથી મોક્ષનો અભાવ થાય તે બીજું દુષ્કાર
આવે. તેથી વ્યવહારનયનું વ્યાખ્યાન ઉચિત છે તેનો
અભિપ્રાય છે”

આ જ તર્કબદ્ધ દલીલ વડે શ્રીમદ્ અમૃતચંદ્ર-
મુરીએ વ્યવહારનયનું સ્થાપન કરવા સમર્થન કર્યું છે.
બ્યારે કાનછસ્વામી પરમ શુદ્ધનયની આઠ લઈને વ્ય-
વહારનો લોપ કરવારૂપ સંભાષણ એકાંતપણે કરીને જીવોને
ઉન્માદ પ્રતિ લઈ જઈને નાવિન્યતાના બહાને આકર્ષી
પ્રીતિલાલસાની પુષ્ટિ કરે છે તે એક શ્રુતના અવર્ણવાદરૂપ
કાર્ય છે.

ગોમ્મટસારની ટીકામાં લખ્યું છે કે:—

“પ્રથમ મિથ્યાદષ્ટિમત્તિકમવ્યુત્પન્નં વા પ્રતિ-
પાદ્યમાશ્રિત્ય પ્રવૃત્તોડનુયે.ગોડધિકારઃ પ્રથમાનુયોગઃ”

અર્થ:— પ્રથમ એટલે પ્રાથમિક એવા મિથ્યાદષ્ટિ
અવત્તિ અને અવ્યુત્પન્નમત્તિ શિષ્યો માટે જે અનુયોગની
પ્રવૃત્તિ થાય છે તેને પ્રથમાનુયોગ કહેવાય છે.” કાનછ
સ્વામીના શિષ્યોની ભુમિકા અને તેમને આપવામાં આવતો
ઉપદેશ આ આર્થ વચનોથી કેટલો સુસંગત છે તેનો
નિર્ધાર વાચકો કરે. વિચાર કરતાં સમજી શકાય છે
કાનછ સ્વામીની પ્રરૂપણા જિનાસાથી વિરૂદ્ધ, કમ અને
પરિપાટીના ઉન્મૂલનરૂપ હોવાથી, પોતાની અંતરંગ પંથ
સ્થાપક તરીકે પૂજ્યતા પ્રાપ્ત કરવારૂપની પ્રીતિલાલસાની

જપહેશ આત્મહિતનું સાધન બને છે પાપહીનાનો
 હાંકવાનું સાધન બને તેનો નિર્ધાર વાચક કરે.) “ કહાચિય
 નિર્વિપદય સમાચિરૂપ પરિણામનો અભાવ હોતાં વિપય
 કયામના ત્યાગ અર્થે, શુદ્ધાત્મભાવના સાધવા માટે
 અમવા દેવગુણિગી ખ્યાલિ પુણ્ય લાભ ભોખાકાંદા
 નિદાન બંધ રહિત ચર્મને શુદ્ધાત્મલક્ષણવાળા અદ્વૈત
 વિદ્યેષ અને શુદ્ધાત્માના આરાધક, પ્રતિપાદક, સાધક
 બંધા આચાર્ય દેવાધ્યાય સાધનાં શુભોના સમરજાદિય
 શુભાચર્યોન પરિણામ પશ્ચ કરે છે. (અર્થે શુભોપયોગને
 પ્રવલ્લનપૂર્વક કરવા કહેતા છે જેથી નિયમક્રમાદિની વંચના
 વાચ કરતાં જ દુષ્ટતામાં આવતાં પ્રતિપાદનપુકવ પ્રયોગને
 દુષ્ટતા કરીને નીવડેલા છે. કાનજીવવાથી શુભોપયોગને

તેની પરિણતિ વિષયોમાં જ વિલુપ્ત છે. તત્ત્વની આડમાં વિષયોને યોગે છે. વળી અશુભોપયોગ પ્રયત્નપૂર્વક કરે છે કે એની મેળે જ આવે છે? જો એની મેળે જ આવતો હોય તો, પછી તે કાળે શુભોપયોગ પણ એની મેળે જ આવતો. દોઢાથી શુભોપયોગનું અસ્તિત્વ કેમ નથી? “એની મેળે જ આવવાપણની” અપેક્ષાએ તો બંનેમાં કોઈ વિશેષતા નથી. પછી શું કારણ છે કે અશુભોપયોગ જ આવે છે અને શુભોપયોગ નથી આવતો? નિર્વિકલ્પ સમાધિના કાળે તો શુભોપયોગ સહજ સ્વયં આવે છે તે તો માનીએ પણ નિર્વિકલ્પ સમાધિના અભાવકાળે પણ એની મેળે શુભોપયોગ આવે છે તે કહેવું તત્ત્વ વિરુદ્ધ સ્વરૂપ છે. વિષયની પુષ્ટિના જ આશયપૂર્વક તત્ત્વનો અન્યથા અર્થ કરે છે. જેને સહજપણે અશુભોપયોગની જ વિશેષતા હોય તેની પરિણતિ વિષયાભિમુખ અર્થાત વિષયવિલુપ્ત હોય તેથી તે જો સમ્યગ્દષ્ટિ હોય તો સમ્યક્ત્વની વિરાજના જ કરે અર્થાત મિથ્યાદષ્ટિ હોય તો મિથ્યાત્વને જ દઢ કરે. તેથી નિર્વિકલ્પ સમાધિના અભાવકાળે શુભોપયોગમાં પ્રયત્નપૂર્વક પ્રવર્તવું તે જ કર્તવ્ય છે. “જાણવા યોગ્ય છે” તેમ માની સ્વરૂપે યોગ્યું નહીં. “તથા સમ્યગ્દષ્ટિ પણ શુદ્ધાત્મ સ્વરૂપની ઉપલબ્ધિ નિમિત્તે શુદ્ધાત્માના આરાધક પ્રતિપાદક આચાર્ય ઉપાધ્યાય-સાધુનાં શુદ્ધસ્મરણ તથા જ્ઞાનાદિક સ્વયં શુદ્ધાત્મની આરાધના સંદિગ્ધ યતાં નિવિલ્પદયાના અભાવકાળે” કરે છે” (અર્થ. આચાર્યએ જ્ઞાન આપવા કહ્યું છે તેથી

આજે, પંડિત કથન કુશાચરમાં જાવશે. સોનગઢ પ્રદેશમાં
 કિર્તીચરણનો પચાસ નદી પશ્ચિમી ત્રિવિજાયાના ત્રિવિજાયા
 નિર્મળી ભાવના તડે તરવનો અપરાધ માત્ર છે સોનગઢ
 પ્રદેશમાં મુકળ આચારીજી તથા ઉપાસકાચરણ અંગ
 મુકળ કુશાચરમાં જાવશે. અર્ધિ સુમુકળ કહે છે કે
 મુકળ તે તમારું શ્રેણીગર ગ્રામીને અનુદાશીને લાખે
 મુકળ તે તમારું શ્રેણીગર— કિર્તીચરણ તડે તો કેમ શ્રેણી
 મુકળ તમારું મુકળ અનુદાશી કથની દેવ નો શ્રેણીગર
 મુકળ તે તમારું મુકળ મુકળ મુકળ મુકળ મુકળ મુકળ

હુંડક સંગઠનમાં ખર્ચનાર દિગંબરોમાં તાકાત છે કે આ કરાવનો અમલ કરાવે ? જો દિગંબરોમાં કરાવનો અમલ કરાવવાની તાકાત ન હોય, શક્તિ ન હોય. ચલણ ન હોય તો પછી ત્યાં તનમનધન ખર્ચવું તેમાં શું ધર્મહિત છે ? જેને પોતાનું પ્રતિનિધિત્વ નથી, જેનામાં પોતાની જ માન્યતાનું રક્ષણ કરવાની તાકાત નથી—શક્તિ નથી, તેનું ત્યાં તન મન ધન ખર્ચવું તે શું યુક્ત છે ? હુંડક સંગઠનમાં તન મન ધન ખર્ચનારા દિગંબર બંધુઓમાં જો તાકાત હોય તો દેવશુરનો ચતો અવધૂવાદ તત્કાળ ટાળે અને જો તાકાત ન હોય તો તેમનો પરિત્યાગ કરે દિગંબરોનું જ સંગઠન કરીને અધ્યાત્મ તત્ત્વના પ્રચારમાં તન મન ધન ખર્ચે. હુંડક સંસ્થામાં તન મન ધન ખર્ચે એટલે દિગંબરત્વની ખાંધ ખોદવા જેવું છે. પુત્ર દેવ જતાં ધણી શુભાવવાનો અવસર આવશે

[લેખાંક ૩ જો]

“યો ભાવશ્રુતરૂપેષ્વ સ્વમ્મંદન જ્ઞાન બલેન શુદ્ધાત્માનં ભતાતિ સ નિશ્ચય શ્રુતકેવલિ ભવતિ ।”

અર્થઃ—“નવુ તદિં સ્વમ્મંદન જ્ઞાન બલેનાસ્મિન કાલેપિ શ્રુતકેવલિ ભવતિ ।”

સમાધાનઃ—તન્ન માદયં પૂર્વપુરુષાણાં શુદ્ધધ્યાનરૂપં સ્વમ્મંદન જ્ઞાનં તાદૃશમિદાનીં નાસ્તિ, કિન્તુ

જહાર પ્રજા શાય છે ? શા માટે પોતે અંદર સમાઈ
જાયને નિજહિતમાં જ પ્રવર્તતા નથી ?! લાંચક વિચારે)

“મોહરાગદેવ”નો અર્થ કરવાનું સ્પષ્ટિકરણ આચાર્ય
હેને કર્યું છે. તે આચાર્યની આજ્ઞાને ન અનુસારતાં
ગાતાની સુષ્ટિ થાય તે રીતે ક્યાંક મોહનો અર્થ ઘટાડ્યો
છે અને ક્યાંક રાગદેવ પણ ઘટાડ્યો છે ક્યાંક રાગદેવને
જહારમાં ઘટાડ્યો છે અને ક્યાંક જહારમાં મોહ ઘટાડ્યો
છે. મનદેવ પ્રકાશી અર્થ વિરૂધ્ધ કરીને કમવિરૂધ્ધ
ગાતાની માન્યતાની સુષ્ટિ કરી છે. દિગંબર જીન સમાજને
માઠું મૂકતો છે કે જો તેઓ ખરેખર નિજહિત મુજબ
કે તેઓ આપણે એવું જ સ્વાધિકાર કરે અને સર્વ જોતવડ
અદ્વૈતીય સંયોગે મુનઃ લપાડીને મધ્યે વિરૂધ્ધિપ્રજ્વળે
દેવ કરે.

લાવથી ધર્મ થાય તેવી પ્રરૂપણા કરનાર શાસ્ત્રને કુશાસ્ત્ર કહેલ છે ત્યારે આચાર્ય અહિં “તે શુભોપયોગી ચાલિત્ર છે” તેમ કહે છે.)

“(શુદ્ધાત્મ પરિણતિને પ્રાપ્ત) શ્રમણો પ્રતિ વંદન નમસ્કાર સહિત અશ્યુત્થાન અને અનુગમનરૂપ વિનીત વર્તન કરવું તથા તેમના શ્રમ નિવારણ કરવો તેવી રાગચર્યા નિર્દિત નથી”

પ્રવચનસાર ગાથા ૨૪૭
(અહિં આચાર્ય “રાગચર્યા નિર્દિત નથી” તેમ કહીને પ્રશસ્તચર્યાન સમયે છે, સોનગઢે તેને કુશાસ્ત્રમાં ખપાવેલ છે)

“આ પ્રશસ્તબૂત-શુભચર્યા-શ્રમણોને દોષ” છે તથા શુદ્ધચોને તો વળી મુખ્યપણે દોષ છે એમ (જિનવદોએ) કહ્યું છે તેના વડે જ (પ્રશસ્ત ચર્યા વડે જ) ઉત્કૃષ્ટ ગે દાસુખ્યને (પરંપરાએ) પામે છે પ્રવચનસાર ગાથા ૨૫૪.

(સોનગઢે શુભરાગની ચર્યાને પ્રરૂપનાર શાસ્ત્રને કુશાસ્ત્ર લખેલ છે કોણ કુમરૂપક છે સોનગઢ કે આચાર્ય? આચાર્ય વચન જ પ્રમાણ છે) અહીં આચાર્યે શુભ-ચર્યાથી પરંપરા મોટા પ્રાપ્ત થાય છે તેમ કહ્યું છે જે સોનગઢને સંમત નથી. આચાર્યના કથનને જ ગાનવાં તે મિંચાકથન છે

આ પ્રમાણે આ શુદ્ધાત્માનુરાગયુક્ત પ્રશસ્ત ચર્યાવાળો આ જે શુભોપયોગ ઉપવર્ણિત કહેવામાં આવ્યો

હે તે આ, શુદ્ધાત્માની પ્રકાશક સર્વ વિરતિને પ્રાપ્ત
 થયેલા શ્રમણોને કથાગકણના સહભાવ વડે પ્રવર્તે તો તે
 શુભોપયોગ, શુદ્ધાત્મ પરિણતિથી વિરુદ્ધ એવા શુભરાત્ર
 સાથે સંબંધવાળો હોવા છતાં ગોળપણે હોય છે. ગૃહ-
 કથોને તો તે શુભોપયોગ સમસ્ત વિરતિના અભાવ વડે
 શુદ્ધાત્મ પ્રકાશનનો અભાવ હોવાથી કથાવત્તા સહભાવને
 લીધે પ્રવર્તે તો હોવા છતાં પણ શુભ છે. કારણ કે, જેમ
 દંધનને કદ્દિકના સંપર્કથી સૂર્યના તંબુનો અનુભવ થાય
 છે તેમ ગૃહસ્થને શુભરાત્રના-શુભોપયોગના સંબંધથી
 શુભ આત્માનો અનુભવ થાય છે અને તેથી તે શુભો-
 પયોગ ક્રમશઃ પરમ નિર્વાણ સીમાનું કારણ થાય છે.

—શ્રી અનુભવદ્રશ્ટ્રી પ્રવચનમાલ આશા રૂપદત્તી ટીકા.

(“શુભોપયોગના સંબંધથી ગૃહસ્થાત્મનો અનુભવ
 થાય છે” એમ આનાયકે કહ્યું છે. જોનમદના કથન
 મુજબ તે આ આત્મા પણ દુઃખાત્મા કહેશે ?)

વૈયાવૃત્ત્યાદિ ધર્મ વડે દુર્બ્યાનની વચના થાય છે, તથા-
ધર્મોના સંચરણથી નિશ્ચયઃ અવેશકાર મોક્ષમાર્ગના કષ્ટ-
દેશનો લાભ થાય છે તેથી પરંપરાએ નિર્વાણને પામ છે.”

—શ્રી જયસેનાચાર્યદેવ પ્રવચનસાર ગાથા ૨૫૪-ટીકા.

(દયાદાન મહાનતાદિના શુભોપયોગ વડે સંસાર
પરિત થવાનું કહેનાર શાસ્ત્રોને કુશાસ્ત્રમાં મોનમટે ગણા-
વ્યાં છે જ્યારે આચાર્યોએ શ્રદ્ધસ્થોને આત્માશ્રિત નિશ્ચય
ધર્મનો અવકાશ જ નથી તેથી વૈયાવૃત્ત્યાદિક ધર્મ વડે
પરંપરા નિર્વાણ કદીને સંસાર હુંકા ધવો બતાવેલ છે
આચાર્યની આજ્ઞાથી નિરુદ્ધ લખનાર ઉત્તમુત્તમપી છે.)

“વિગય કયાયો પાપ છે જેમ શાસ્ત્રમાં પ્રકૃપણ છે.
તેમાં પ્રતિબદ્ધ-લીન પુરૂષો નિસ્તારક-તારનારા કેમ
હોઈ શકે ?”

પ્રવચનસાર ગાથા ૨૫૮

“વિગયો કયાયો પાપ છે, વિગય કયાયવંત
(અસંયમી) પુરૂષો પણ પાપ જ છે. વિગય કયાયવંત
(અસંયમી) પુરૂષો પ્રત્યે અનુરક્ત હોયો પણ પાપમાં
અનુરક્ત હોવાથી પાપ જ છે તેથી વિગય કયાયવંત
(અસંયમી) પુરૂષો પોતાના પ્રત્યે અનુરાગવાળા પુરૂષોને
પુરૂષનું પણ કારણ મતા નથી તો પછી નિર્વાણનું-
સંસારથી તત્વાનું-કારણ તો કેમ થાય ? (ન જ થાય)”

પ્રવચનસાર ગાથા ૨૫૮ની ટીકા

જ્ઞાની કહેલ છે છતાં વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમાધિને
અભાવ હોતાં તે અજ્ઞાની છે વીતરાગ નિર્વિકલ્પ સમા-
ધિમાં રત હોવાને જ્ઞાની કહેલ છે તે સમયસાર ગ્રંથની
પરિપાટી છે.)

(૮) શંકા:-“હે ભગવન! ધર્માસ્તિકાયોયં હોવા-
યમિત્યાદિજ્ઞેયતત્ત્વવિચાર વિકલ્પે કિયંભાણુ યદિ કર્તવ્યમ્
ભવતીતિ તદ્દિં જ્ઞેયતત્ત્વવિચારો વૃથેતિ ન કર્તવ્યઃ ?

(અર્થ:-હે ભગવન! ‘આ ધર્માસ્તિકાય છે,’ ‘આ
હવે છે’ ઇત્યાદિ જ્ઞેયતત્ત્વનો વિચાર વૃથા હોવાથી
કર્તવ્ય નથી ?)

અભાધાન -“નૈવં વક્તવ્યં । ત્રિશુષ્ણિ પન્નિષ્ણત
નિર્વિકલ્પ સમાધિકાળે યયપિ ન કર્તવ્યસ્તથાપિ તસ્ય
ત્રિશુષ્ણિધ્યાનસ્યાભાવે શુદ્ધાત્માનુપાદેયં કૃત્વા
આગમ ભાષણા તુ મોક્ષાનુપાદેયં કૃત્વા સરામ
અભ્યક્તપદાદે વિગયકથાય વચનાય” કર્તવ્યઃ । તેન તત્ત્વ-
વિચારેજ્ઞ શુદ્ધ્યવૃત્ત્યા પુણ્યમર્થો ભવતિ પરંપરા નિર્વાણ-
સ ભવતિતી નાસ્તિ રોગઃ । કિંતુ તત્ત્વવિચારકાદે
વીતરાગ સ્વરૂપેકનજ્ઞાન પરિણતઃ શુદ્ધાત્મા સાક્ષાદ્ ગદેયઃ
કર્તવ્યઃ ઇતિ જ્ઞાતવ્યં ।”

અર્થ:-એ પ્રમાણે ન કહેવું, ત્રિશુષ્ણિરૂપે ત્રિશુષ્ણિ
રૂપે પન્નિષ્ણત નિર્વિકલ્પ સમાધિકાળે યયપિ (તત્ત્વવિચાર)
ન કરવો, તથાપિ ત્રિશુષ્ણિ ધ્યાનના અભાવ સમયે
શુદ્ધાત્માને ઉપાદેય રહીને તથા આગમ ભાષણ મોક્ષને

(અ) સરાગ સમ્યક્ત્વના કાળે જ્ઞેય તત્ત્વનો વિચાર કર્તાવ્ય છે તેનાથી વિષયરૂપ દુર્ધ્યાનની વંચના થાય છે તથા પુણ્યબંધ થતો હોવા છતાં પણ તે પરપરા નિર્વાણનું કારણ છે તેમાં દોષ નથી (જ્ઞેય તત્ત્વનો વિચાર એટલે શુભોપયોગ) પરંતુ ત્યાં તત્ત્વવિચારના કાળે વીતરાગ સ્વસંવેદન જ્ઞાનરૂપે પરિણત આત્મા જ સાક્ષાત ઉપાદેય છે, કર્તાવ્ય છે તેમ જાણવું કાનછ-સ્વામી તો તીવ્ર મિથ્યાદષ્ટી મહાઅજ્ઞાની પાપાચારમાં પ્રવિણ હોવાને, પુણ્યબંધનું કારણ કહીને શુભોપયોગને સર્વથા દેવ ઉપદેશે છે જ્યારે આચાર્ય તો સરાગ સમ્યગ્દ્રષ્ટિને પણ પુણ્યબંધના કારણભુત તત્ત્વવિચારરૂપ શુભોપયોગ પરંપરા નિર્વાણનું કારણ કહીને કર્તાવ્ય બતાવે છે કાનછસ્વામી, દયા દાન પુત્ર મહાવ્રતાદિના શુભોપયોગને સંસાર પરિત-ટુંકેા થવાનું વર્ણવનાર શાસ્ત્રને દુશાસ કહે છે જ્યારે આચાર્ય શુભોપયોગને સંસાર પરિત-ટુંકેા થવાનું કારણ કહીને પરંપરા નિર્વાણનું કારણ બતાવે છે. કાનછસ્વામી શુભોપયોગને અભાવરૂપ કારણ કહે છે એટલે કે પરંપરાનો અર્થ અર્થ અભાવરૂપ કારણ કહે છે ખરેખર તો તત્ત્વના વિચારરૂપ શુભોપયોગી વિષદયવટે જ્ઞાનોપયોગની સુક્ષ્મતા થાય છે તેજ વિશુદ્ધની વૃદ્ધિરૂપ છે તેમ થતાં કાપોની દ નિ થાય છે તેમ વિશુદ્ધિ વધતી જાય છે તેમ કર્મોની નિવૃત્તિની દાની, અનુભવની દ નિ થવા રૂપે અસંખ્યાત શુદ્ધિ એર્થરૂપ નિર્જંગ થાય છે નિર્જંગ થતાં જ્ઞાન

વીચ' શક્તિનો દ્વયોપચય પ્રગટતો જાય છે. જેમ જેમ જ્ઞાન વીચ' શક્તિ પ્રગટ થતી જાય છે તેમ તેમ જ્ઞાન સાયક ભાવમાં એકાકાર સિન થતું જાય છે. આ રીતે વિશુદ્ધ પુણ્ય બંધનું કારણ હોઈને પણ માતિદર્શની પાપપ્રકૃતિઓની હાનિરૂપની નિર્જરા રહે છે તેથી તેને પરંપરા નિર્વાણનું કારણ કહેવું છે. નિર્વાણનું સાક્ષાત સાક્ષાત કારણ તો જ્ઞાનની જ્ઞાનમાં નિરંતર અંચેતન રૂપની અવસ્થિતિ જ છે પરંતુ તેથી શક્તિની ઉત્પત્તિનું કારણ વિશુદ્ધિ જ છે.

૧૭. આઆર્થએ અનેકવાર “વીતરામ સ્વસંવેદનજ્ઞાન” શબ્દ વાપર્યો છે તેથી પ્રશ્ન ધર્યો છે કે “શું સ્વસંવેદનજ્ઞાન સરાય પણ હોય ને?” તેનો જવાબ આઆર્થએ આપ્યો છે કે વિષયમુખના અનુભવ આનંદરૂપ સ્વસંવેદન જ્ઞાનને સરાય કહ્યું છે. શુદ્ધાત્મસુખાનુભુતિરૂપ સ્વસંવેદનજ્ઞાનને વીતરામ કહ્યું છે તે સરાય સમ્યક્દ્રષ્ટિ છે તેને શુદ્ધાત્મસુખની અનુભુતિરૂપ સ્વસંવેદનજ્ઞાન હોતું નથી. જે હોય તો સરાય સમ્યક્દ્રષ્ટિ ન કહેવાતાં વીતરામ સમ્યક્દ્રષ્ટિ નામ પામે તેથી નિજાત્માની અનુભુતિરૂપ નિર્વિકલ્પ સમાધિ કે જે પરમ સમસ્તી આવસ્થારૂપ પરમ આમાયિક સંયમરૂપે પદિષ્ઠ જ્ઞાન તે વીતરામ સ્વસંવેદન છે. સરાય સમ્યક્દ્રષ્ટિને આપો પરમઆમાયિક સંયમ દોનો નથી તેથી તે અનિરત અસંયત સમ્યક્દ્રષ્ટિને પણ દોનો નથી, જે અસંયત

સમ્યગ્દ્રષ્ટિને પરમસામાયિક સંયમરૂપ નિર્વિકાર. ૨૫
 સંદેહન હોય તો તે અસંયત રહેતો નથી, સંયત થઈ
 જાય છે તેથી જે સરાગ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ છે, અસંયત
 સમ્યગ્દ્રષ્ટિ છે તે અશુભકર્મનું કર્તૃત્વ તને છે, શુભનું
 નહીં વીતરાગ સમ્યગ્દ્રષ્ટિ થતાં શુભ અશુભ સર્વકર્મનું
 કર્તૃત્વ તને છે. પરંતુ જેને સરાગ સમ્યક્ત્વ તો હર
 રહ્યું, મિથ્યાત્વ સહિત શુભકર્મની પણ જેનામાં પ્રચુર
 પછે હીનતા છે જે જીવેને પ્રમાદપછે વિષય પિયાસા
 વર્તે છે તથા તે વિષય તૃપ્તિ અર્થે નિરંતર અનેક
 પ્રકારનાં અનીતિપુણ્ય મહાનિંદ્ય દુશ્ચરિત્રોમાં પાપાચારમાં
 જિન વર્તે છે તેવા શુભભાવના દિગંબરોને શુભ ભાવના
 ત્યાગનો પરમ શ્રમહોને ઉચિતપછે શોભાવમાન થાય
 તેવો ઉપદેશ આપવો તે કમવિરૂદ્ધ શ્રમણમાર્ગ
 વિરૂદ્ધ, પરિપાટી વિરૂદ્ધ, દિગંબરત્વની
 પરિણામિકતામાં વિરૂદ્ધ, જિનાજ્ઞાના ભંગરૂપ હોપસમાન
 ઉત્સુક પ્રરૂપણ છે. મારો વિનય અભિપ્રાય છે કે
 જ્ઞાનજીવવાર્માંક દિગંબર ધર્મના નામે આવી સર્વથા
 જ્ઞેકાંતરૂપ જન્યુત્પન્ન પ્રરૂપણ કરવી યોગ્ય નથી. દિગંબર
 પરિપાટીમાં કુળકમાગત ધર્મવન્સદ્ધ બંધુઓ નિજજિન
 અર્થે યત્નશક્તિ સ્વયં સર્વ અનુયોગનાં આગમોનો
 અભ્યાસ, અરણતા, માધ્યસ્તના અને નિર્માનનાને બચ્ચને
 કરે. મારું મુન્ય નિવેદન છે, કે જે માર નિર્વાણમાર્ગ
 શ્રમજ્ઞ પરિપાટી પ્રત્યેના અનુરાગવશ છે નિર્વાણમાર્ગ
 નિરિદિષ્ટ, અનિરિદિષ્ટ, અદિનિય, અનુપમ, અખંડ,

અધ્યાત્મશાસ્ત્ર લખાવવું જોઈએ” પુરુષાર્થ સિદ્ધિ ઉપા-
 યમાં શ્લોક ૭૪ માં શ્રી અમૃતચંદ્રધરિ આજ્ઞા કરમાયે
 છે કે “આઠ ગુણગુણોને ધારણ કર્યા વગર જિનમતના
 ઉપદેશને પાત્ર થતો નથી” ગોચરસારની ટીકામાં
 જણાવેલ છે કે “પ્રાય મક્ક અવ્યુત્પન્નમતિ એવા મત
 સ્થિત હોવાને માટે પ્રવૃત્ત થયેલો અનુયોગ તે પ્રથમ
 અનુયોગ છે” આવ નિર્ગથોનાં વિચનો વિચમાન હોવા
 છતાં પણ પોતાની ભૌતિક માટાઈ અહીં શ્રીનિલાલસા
 આદિની પુષ્ટિ થાય તે રીતે ઉપદેશ આપ્યા વચનોની
 અવગણના પૂર્વક પરિણાટીથી વિરુદ્ધ ઉપદેશ આપીને નિર્વાણ
 માર્ગની સર્વોપરતાને જે રીતે અંકિત કરવામાં આવે છે
 તે અધ્યાત્મ પ્રચાર નથી અધ્યાત્મ પ્રચારના નામે,
 અધ્યાત્મની આડમાં, પરમ શુદ્ધનયરૂપી પાવમેશ્વરી
 મહાવિદ્યા સાથે જ્યમિયારની વિલાઓ આદરવામાં
 કાનજીસ્વામી પ્રવેશ છે દિગંબર પરિણાટીના જે બંધુઓ
 મતાનુગતિક, અથવા નિર્ણય કરવા નહે યા લોક
 સંપર્કસુકત લોકરૂઢિથી જે કાનજીસ્વામીને અનુસરતા
 મોય તો મારું તેઓને વાત્સલ્યપુર્ણ ભાવથી સુચન છે
 કે તેઓ નિજચક્ષાના મગજી સર્વ અનુયોગોનો સર્વ પ્રથમ
 અધ્યાત્મ કર તમામ અવિરુદ્ધ નિજકલ્યાણકારી મંદિરા-
 થને અલક્ષ કરે અને જે તે કલ્યાણની સાથે કાનજી-
 સ્વામીની પ્રકૃષ્ટા મુક્તિજન લાગે તો વાત્સલ્ય પુકત થાય
 અને જે લાગે તો વિરક્ત થાય. માત્ર
 અંધ શ્રદ્ધાથી કે માત્ર લોકજન અનુયોગના આશ્રયે કે
 માત્ર પોતાની પ્રજાના જ આચાર કાનજીસ્વામીની પ્રકૃ-

વિહંગનાદિથી મિથ્યાત્વને જ ઉપસ્થિત કરનાંમાં સંયુક્ત
 પદો સમર્થ છે. જ્યાં જિનસૂત્રો ન હોય ત્યાં અન્ય
 વચનોને પ્રમાણતા હોય છે કિંતુ જ્યાં જિનવચનોરૂપ
 સૂત્રો હોય ત્યાં તે જિનવચનોથી પ્રતિરૂઢ અન્ય ઠાક
 પદ વચનોને પ્રમાણતા નથી મનાતી સોનગઢ પ્રકાશીત
 છઠાણામાં ૩ છઠાણની ૧૫ મી ગાથામાં “ પૈ સુરનાથ
 જઠેરે હૈ ” આ શબ્દોપલે અસંયત સમ્યગદષ્ટિની પ્રશંસા
 કરી છે તેમાં “જઠેર” શબ્દ ‘યજ’ શબ્દમાંથી ઉત્પન્ન
 થયેલો છે. તેનો વ્યાકરણની દ્રષ્ટિથી શબ્દઅર્થ જોઈએ
 તે “પૂજ” થાય છે, સોનગઢ મતે તે પ્રમાણે ‘પૂજ’
 અર્થ કરીને પ્રસિદ્ધ કર્યું છે કે “અત્રતી સમ્યકદષ્ટિની
 ઈદ્ર પૂજ કરે છે ” હવે “જઠેર” શબ્દનો અર્થનું વિદ્ય
 તિકરણ કરીને કેવો વિપર્યાસ કર્યો છે તે જોઈએ.
 આથીના પ્રાચ્ય મેળવવા “જઠેર” શબ્દ સુકયો છે બીજું
 ગાળનો અર્થ કરનાં નયાર્થ, મતાર્થ પરિપાટી તેમજ
 સિદ્ધાન્ત-જિનમુત્રથી વિરોધ ન થાય તે રીતે અર્થ કરવો
 જોઈએ “અવંજદં શ્વ વંદે ” આ જિનમુત્રની ઉપ-
 સમિતમાં “જઠેર” શબ્દનો “પૂજ” અર્થ કરવામાં આવે
 તે જિનમુત્રનો યાત્ર, શ્રેદ થાય છે વળી આગાર્ય-
 વચનની અંશરૂપે પંચિનનાં (ગૃહસ્થનાં) વચનોને પ્રમાણ
 મળતી ગણાય નહીં, પરિપાટી જેનાં દિગંબર પ્રધારિતામાં
 પાનિદ્વિધિ નિયમ છે કે જિનદેવ જિનમુદ્ર જિનસૂત્રને જ
 પૂજ્ય માને છે તે જ દિગંબર મતે તેથી “જઠેર”
 શબ્દનો અર્થ “પૂજ” ન કરનાં “આદર ન-કાર”

સત્યવચનના નિયમનો અભાવ છે, તેથી ઉપલબ્ધ જિનાં
અમોનો. યથાશક્તિ સંપુર્ણ અભ્યાસ કર્યા બાદ સત્ય
અસત્યનો નિર્ધાર થઈ શકે તે ત્રિવાચ નહીં અભ્યાસ
બાદ ઉચિત પ્રશ્નને સ્વીકારવો ખરેખર તો જેને આત્મ-
હિતનીજ અંતરવૃત્તિ છે તે પ્રશ્નના આગ્રહ રહિતપણે
આત્મહિત કરી શકે છે

(૬) “ઇતિ ચો જ્ઞનાતિ. મિથ્યાત્વ વિષયકમાય
પરિત્યાગં કૃત્વા નિર્વિકલ્પ સમાધી સ્થિત સન સજ્ઞાની
ભવતિ । ન ચ પરીજ્ઞાન મત્તેષુ । વીતરાગ . સ્વસંવેદન-
જ્ઞાની શ્રવઃ શુદ્ધનયેન શુદ્ધ ઉપાદાનરૂપેષુ શુદ્ધ જ્ઞાન
સ્ત્રૈવ ઠર્તાઃ । ગાથા ૧૦૧ ની ટીકા.

અર્થ:-મિથ્યાત્વ વિષયકમાયનો પરિત્યાગ કરીને
નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં જે સ્થિત થાય છે તે જ્ઞાની છે
માત્ર પરિજ્ઞાન વડે યાજી નથી (કાનશ્ચિદ્વામી સ્વયં
અમ્યંમી છે તેથી વિષયકમાયનો પરિત્યાગ નથી તેથી
નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં સ્થિત નથી તેથી જ્ઞાની નથી,
આગ્રનું પરિજ્ઞાન માત્ર તે જ્ઞાનીપણું નથી કારણ કે
સ્વરૂપ નિમગ્નને જ્ઞાની સ્વીકારેલ છે.)

(૧૦) “સ ચ જ્ઞાની શ્રવઃ શુદ્ધાપયોગમાત્ર પરિ-
શુદ્ધોઽભેદ સ્વનયય ભક્ષ્યેનુંભેદજ્ઞાનેન યદા પરિશુભતિ
તદા નિશ્ચયકરિત્રાવિનાશ વિ વીતરાગ અમ્યંમદશિર્જૂનવા
સંવર નિર્જેસા મોક્ષપદાર્થનાં વચાયાં કર્મી જાગૃતીન્યપિ
મદેતેષુ નિરૂપિતં પુરો । નિશ્ચયમ્પ્રકરણ્યામાત્રે યદા
તુ મગત્ર સમ્યક્ત્વેન પરિશુભતિ તદા શુદ્ધાન્માનમુપાદેયં

સદ્ભાવમાં વીતરાગ સમ્યગ્દર્શન, નિશ્ચય સમ્યક્દર્શન, અભેદજ્ઞાન, શુદ્ધોપયોગની અતરજ્ઞાનધારા ઈત્યાદિ પ્રરૂપે છે તે અસત્ય છે (૩) નિશ્ચય વિતરાગ સમ્યક્ત્વનો અભાવ થતાં સરાગ વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ હોય છે. જાનજી સ્વામી અશુદ્ધોપયોગદશામાં નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ બતાવીને વીતરાગ સમ્યક્ત્વનું અસ્તિત્વ પોતામાં સિંધ કરવાની કુચુક્તિઓ બતાવે છે. (૪) સરાગ સમ્યગ્દર્શ પરંપરા નિર્વાણના કારણરૂપ પુણ્યપદાર્થનો કર્તા થાય છે. જ્યારે જાનજીસ્વામી તીવ્ર મિથ્યાદ્રષ્ટિ પાપારામાં પ્રવિષ્ટ છવોને પુણ્યપદાર્થનું કર્તૃત્વ તજવાનો ઉપદેશ આપે છે તેથી દિગ્ગજ જૈન પરિપાટીના ધર્મવત્સલ બંધુઓ સર્વ અનુયોગનાં આગમો જોઈને સ્વયં નિર્ધાર કરે તેવી મારી વિનમ્ર બાવના છે આગમ નિર્ધાર માટે પરાશય શુદ્ધિ તજવી ઘટે. અન્ય લોકમાન્ય વિદ્વાન, લોકપ્રસિદ્ધ ધર્માત્મા, લૌકિક રનેલી સ્વજન કે લોકમાન્ય સમાજ પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિના આધારે નિર્ધાર ન કરતાં નિજપ્રજ્ઞાના જ જોગે જિનગુણોનો અભ્યાસ કરીને સૂચાનુસારી પ્રજ્ઞા વડે નિર્ધાર કરવો. હું પણ અદ્યપત મહાશુદ્ધિ છ માટે જાન પણ કાયોપયમ જાન છે. મારામાં પણ દેવાની સંભાવના છે તેથી સ્વજનો નિજ દિલ અર્થે પરંપરા અવિરૂદ્ધ મહાનિરૂપ પ્રજ્ઞાલીથી સંપ્રાપ્ત જિનારંભાનું જ ચરણ છે.

લેખાંક ૬ ફો

સોનગઢના કાનછસ્વામીએ દિગંબર પ્રધાલિ, નિર્વાણમાર્ગની પારિણમિકતામાં કુતક અને કુચ્છિના બળે જે ગ્રામકતા હત્યન્ન કરી છે તેનું ઉદાહરણ:—
અધ્યાત્મ મંથની પરિણાયામાં સોનગઢના કાનછસ્વામી એક માત્ર સગવડારાહિ દ્રવ્યદષ્ટિ પ્રધાન પરમશુદ્ધનયની વિવક્ષાયાળા ગ્રંથોને જ પ્રમાણતા માને છે. શ્રી વીરસેન સ્વામી ધવલ દીપા ગુસ્તક ૧૪ માં પૃષ્ઠ ૩૬/૩૭ ઉપર લખે છે કે:—

“અધ્યાત્મને વિષય કરવાવાળા આ જાંઠ મંથની અપેક્ષા કર્મરૂપક પ્રકરણ પ્રાપ્ત છે.”

“અહીં અધ્યાત્મ વિધાનું પ્રકરણ છે તેથી અનેક વિધાનજૂન અન્યાયન વિધાનું પ્રકૃતમાં દયન દરનું બની શકતું નથી.”

“અધ્યાત્મ સાક્ષનો અર્થ છે કે આત્માની વિવિધ અવસ્થાઓ અને તેના ગુણ્ય નિમિત્તોનું પ્રતિપાદન કરવાવાળું સાક્ષ.”

ધવલ દીપા ગુ ૧૫ પૃ. ૩ ઉપર લખેલ છે કે:—

“કર્મરૂપકને જ બદલુ કરવું જોઈએ, કારણ કે અહિં અધ્યાત્મ વિધાનો અવિશાર છે.”

ઉપરોક્ત આગમવચનો અનુસાર વદજ્ઞેશ્વરમ—કર્માધ્યાત્મ આદિ આશ્રમો અધ્યાત્મ ગ્રંથો છે તેમ આચાર્ય

શ્રી વીરસેન સ્વામીનો અભિપ્રાય છે. જ્ઞાનજીવસ્વામી, આચાર્ય કરતાં પોતાની અત્યદ્ય મતિના બળે આ પરમાગમોને અધ્યાત્મ ગ્રંથરૂપે સ્વીકારતા નથી. જો અધ્યાત્મ ગ્રંથ તરીકે આ આગમોને સ્વીકારતા હોય તો તેનું સ્વાધ્યાય-પ્રવચન જાહેરમાં શા માટે નથી ? શું આ જિનવાણી નથી ? ખરેખર તો સમયસારાદિ રૂપ પારમેશ્વરી પરમાગમોનાં ફલરૂપોનું વિસ્ફોટન કરવામાં પટખંડાગમ કયાયપાહુડ આદિ પરમાગમો વિશેષપણે સહાયક છે અર્થાત પટખંડાગમ-કયાયપાહુડ-ગોસ્મટસારના અભ્યાસ વગર સમયસારની પારમેશ્વરી વિદ્યાના અનુપમ ભાવોનું યથાર્થ અવગ્રહણ સંભવ નથી તેથી જ્ઞાનજીવસ્વામી માત્ર પરમશુદ્ધનયના વિષયભૂત પારમેશ્વરી વિદ્યાના પ્રતિપાદક દ્રવ્યદષ્ટિપ્રધાન ગ્રંથોને જ અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર માને છે તે સર્વથા સુક્ત નથી દ્રવ્ય સામાન્ય વિશેષાત્મક છે. સામાન્યની પ્રધાનતા વડે દ્રવ્યાર્થિક નયની પ્રધાનતાથી સમયસારમાં કથન છે. વિશેષની પ્રધાનતાથી-પર્યાયાર્થિક નયની પ્રધાનતાથી પટખંડાગમોમાં કથન છે. વસ્તુસ્વરૂપને-દ્રવ્યસ્વરૂપને યથાર્થપણે જાણવા માટે તેને સામાન્ય અને વિશેષ બંનેને નિવડાવેલી, દ્રવ્ય અને પરીય બંને નયથી વસ્તુને જાણવી તેનું નામ દ્રવ્યદષ્ટિ છે. માત્ર સામાન્યને જાણવું તે દ્રવ્યદષ્ટિ નથી પરંતુ દ્રવ્યાર્થિક નય નિમગ્નતક દષ્ટિ છે તેથી શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિક નયનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા સમયસારને અને પરીયાર્થિક નયનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા

પદ્મકાગમા દિને અંબાસીને જ યથાર્થે દ્રવ્યદ્રષ્ટિ થાય
 છે. દ્રવ્યદ્રષ્ટિના લક્ષ્યપૂર્વક પર્યાયાગ્રિત અદ્યુષિતને ટાળવા,
 સર્વાયાં લેકાંત શાસ્ત્રવત પછાડપ દ્રવ્યને અને સર્વાયા
 લેકાંત અધુવપછાડપ પર્યાય દાસ્યપછાડનો
 અભાવ હોવાથી તજવા. અનેકાંત નયપદો પદે અનેકાંત
 સ્વભાવી વસ્તુનું અનેક તપણું લક્ષમાં લઈને, સમ્યક્
 લેકાંતરૂપ પરમ-ધર્મનું અવગ્રહણ કરણું તે જ અનેકાંતનું
 કારણ છે અનેકાંતનું યથાર્થ લક્ષ કરવા માટે નિર્ણય
 અને અવગતાર દ્રવ્ય અને પર્યાય દ્રવ્યપ્રકારપર્યાય ઉત્પાદ
 બદ્ધ અને ક્રોધ્ય દ્રવ્ય નિઃક્રમ અને પર્યાયાગ્રિતનય,
 શુભાનય અને અશુભનય આદિ સર્વ પદ્મકાંરૂપે નય-
 વિલાગતી દ્રષ્ટિ સમજવી લેકાંતે તે સમજતાં અનેકાંત
 સ્વભાવી વસ્તુનું સ્વરૂપ યથાર્થ પદે જવાય છે અને
 વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણતાં તેમાંથી માત્ર સિદ્ધિમાં
 પ્રયોજન નુત પદ્મકાંતને પ્રમાણપદે અલક્ષ કરણું તેનું નામ
 સમ્યક્ લેકાંતનું અલક્ષ છે, તેથી સમ્યક્ લેકાંતનું અલક્ષ
 અનેકાંતની સમજ વચર મંબાવ નથી અને અનેકાંતની
 સમજ લેકાંતરૂપ નયનાદની દ્રષ્ટિએને અલક્ષ વચર
 સંબંધ નથી લેકાંતરૂપ નયનાદની દ્રષ્ટિને અલક્ષ શુદ્ધ-
 નયના વિષયનું પ્રતિપાદન કરનાર સમયકાર અને
 અશુદ્ધનયના વિષયનું પ્રતિપાદન કરનાર પદ્મકાંતમને
 અલક્ષ વચર અમાદ વિલાનું અલક્ષ ક પ્રત્યય યનું નથી.
 માત્ર લેકાંત નયના વિષયને અલક્ષમાંથી અલક્ષ લેકાંત

પક્ષની માન્યતા દઢ થાય છે તે મિથ્યાત્વને હિપસ્થિત કરે છે અર્થાત મિથ્યાત્વને દઢીભુત કરે છે. અહીં પ્રશ્ન:—

શ કા:—આયુ અદ્ય છે, જંનળ મોટી છે, શ્રુતિ યોનો પાર નથી તથી મોક્ષપ્રાપ્તિમાં પ્રયોજનભુત અથા સમયસાર હિ દ્રવ્યાનુયોગતા અભ્યાસથી કાર્યસિન્ધિ થાય છે પછી અન્ય ગ્રથોને શા માટે અભ્યાસવાં ?

સમાધાન:—ભાર્ગ આ તારી ભ્રમણા કુતર્કવાદીઓ વાં ઉત્પન્ન થયેલ છે આયુ અદ્ય છે, જંનળ મોટી છે અને શ્રુતિયોનો પાર નથી તેમ તું કહે છે તો પછી જો તને ખરખર મોક્ષની અભિલાષા છે તો જંનળને ઓછી કેમ નથી કરતો ? જંનળને તો વધારે છે થોડું છે વધુ છે અને શ્રુતાઅભ્યાસ માટે સમય નથી તેવું બતાવું કાઢે છે તેથી જગપ છે કે તારી રૂચી વિષયોમ વિદ્યુબ્ધ છે વળી તું સમયસારને વાંચે છે તે તો બાકુ છે પરંતુ અન્ય વિવક્ષાનાં ગ્રથો નહીં વાંચે ત્યાં સુધી તને સમયસારની હિટ્ટાર્થરૂપ દ્રષ્ટિ સમન્વશે નહીં વિષય પ્રતિગબ્ધતાની પુષ્ટિ અર્થે પરમશુદ્ધનયની પરમેશ્વરી વિદ્યાની આડ લર્થસ્વચ્છદ પુષ્ટિની દ્રષ્ટિ છે તેથી તું અન્ય આગમોનો અભ્યાસ કરવા નિષેધ કરે છે તું કાંઈ સર્વ આગમોને ન વાંચીશ પરંતુ સર્વ અનુયોગન એકએક આગમને તો પુરુષ અભ્યાસ કર સમયસાર પ્રવચનમાર પદ અંગગમ કવચપાતુક મૂળમાર રતન દંડકાગમમાર અને મહાપુરુષ આદિનાં જ આગમોનો

ધ્યાનમાં એકાદ મિનિટ પણ નહીં રહે. તો પછી બાકીનો સમય કયા ધ્યાનમાં તારા ઉપયોગને રાખીશ ? તને અન્ય અનુયોગોનું જ્ઞાન નથી તો પછી તેનું ધ્યાન કેવી રીત કરીશ ? વિચાર કર. ભાઈ, તને અન્ય આગમોનો અભ્યાસ ન હોવાથી તથા અધ્યાત્મ ગ્રંથોમાં પણ તું માત્ર અસંયત એવા કાનજીસ્વામીની કથની છે તેનું જ આગમ માની સ્વાધ્યાય કરે છે પરંતુ ખરેખર તો અધ્યાત્મ ગ્રંથ એટલે આર્ય મહર્ષિઓ દ્વારા રચાયેલ સમયસારાદિ ગ્રંથો અને તેની સર્વ ટીકાઓનો તારે સ્વયં અભ્યાસ કરવો જોઈએ. એક બાજુ દિગંજરોને ભરમાવવાનો—છેતરવાનો ઠરાવ કરે છે કે અસંયમોને ન પૂજવા, અને બીજી બાજુ સ્વયં કાનજીસ્વામી તેનો ભંગ કરે છે અને જિનદેવને વિરાજમાન કરાવી, જિનદેવનાં સ્તવન ન કરાવતાં જિનદેવની સમિપમાં પોતાના હુંઠક ગૃહિત મિથ્યાદ્રષ્ટિ શિષ્યો પાસે પોતાનાં સ્તવન ભક્તિ કરાવે છે. અને મિથ્યાદ્રષ્ટિ શિષ્યો ભક્તિ કરે ત્યારે જાણું કે ધ્યાનમાં નિમગ્ન થઈ જયા હોય તેમ ભક્તિને સાંભળી હોયે, તેને શું તમે જિનમહિત કરેલા છો ? મુંબઈમાં પોતાને ઉતારે સમયસરજીનું પ્રતિક બનાવવાનીને તેમાં જિનવેદિકા ઉપર સિંદાસન ઉપર પોતાના દોઢા અસંયત સવગ્ર દયાના ચારે દિશાઓમાં મુકી પછી કાનજીસ્વામી સ્વયં દોઢાને કહેતા કે “આ સમયસરજીના દર્શન કરતા જતા, વચ્ચે “ભગવાન” બેસા છે” પ્રતિક્રિા વખતે જિનદેવનાં કદચાલકેનું નાટક થાય તે જોવામાં તેમની આંખો બગડતી

નિર્ગ્રંથ તપોધનનાં વચનોને પ્રમાણુતા આપવી. ત્યારબાદ સંયતાસંયત એવા ગૃહસ્થોનાં વચનોને પ્રમાણુતા આપવી ત્યારબાદ જિનાભિહિત મતથી સુસંગત જેનો બાહ્યચાર છે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ સહિત છે તેવા અસંયનનાં વચનો માત્ર અંભણવાં અને સૂત્રો સાથે મેળવી જો યુક્ત પ્રતિત થાય તો તેનો વાત્સલ્યભાવ સહિત આદરભર્યું કરવો. આ છે જિગંબર પરિપાટી માન્ય પ્રજ્ઞાલિકા અમે અધ્યાત્મનો આ યાસ કરવાનું નિષેધતા નથી પરંતુ તેના અભ્યાસ માટેની યોગ્યતા મેળવવા પ્રથમ શ્રાવકાચારનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, પ્રથમાનુયોગ કરણાનુયોગને વાંચવા જોઈએ ત્યાંબાદ અધ્યાત્મ આગમોનો અભ્યાસ કરો. અધ્યાત્મની દ્રષ્ટિ સમજવા માટે ક્ષાપોની હાનિ થયેત હોવી જોઈએ અને ક્ષાપોની દાનિના સદભાવને સૂચક એના અષ્ટ મુળ ગુણોનું ધારણુ છે તે જોઈએ. ક્ષાપો મંદ થતાં મહા પાપરૂપ અષ્ટ પદાર્થ (અભદ્યસેવન) ન જ હોય અને તે અભદ્યસેવન અને ‘રાજધનનો ચોરી આદિ બન અનંતાનુંગ્રાધીનાં કાર્યો જેને ન હોય તે અધ્યાત્મ વિદ્યાનો અધીકારી છે”

હાનગ્રહવાળી ગુણોપયોગનો અર્થ આ નિષેધ દરે છે અને દરે છે તે નો બંધનું કારણ છે જે અંધનું મારણ થાય તે જિર્જરાનું કારણ કેમ થાય? આ વાત તેમની મર્યાદા અન્ય નથી મૂલો ધરતુ પુ ૧૩માં લખેલ છે કે:-

ઉત્કૃષ્ટપણે નથી થતી આત્મચિંતવન, નિજસ્વભાવનું ચિંત-
 વન સમ્યક્ રત્નત્રયની ભાવના, વૈરાગ્ય ભાવના, બાર અનુ-
 પ્રેક્ષા, દ્રવ્યગુણપર્યાય, ઉત્પાદબ્ધ ધ્રોવ્યનું ચિંતવન, સ્વરૂપ
 વિચાર આદિ સ્વલક્ષી વિશુદ્ધિ છે તેનાથી ઘણીજઠર્મનિર્જ-
 યાય છે. કર્મનિર્જરા થવા છતાં તે શુભોપયોગરૂપ હોવાથી
 તેનાથી શુભ આવ પણ થાય છે તેથી કાનછસ્વામીશુભોપયોગને
 હેય કહે છે તે આગમસમત નથી. અહિંપણ વિવક્ષા
 સમજવી. આ શુભોપયોગ રાગ દિકની હાનિનું કારણ છે
 તેથી તે કર્મક્ષયનું નિમિત્ત છે. તે વાત લક્ષમાં લેવી.
 રાગાદિક કષાયોનું ઘટવું અર્થાત આત્મરોદ્ધ્યાનરૂપ રાગાદિક
 રૂપ કષાયોનું ઘટવું અને પરલક્ષી વિશુદ્ધિમાં આવવું તેનું
 કષાયોની ઉત્તરોત્તર હાની કહે છે “પુણ્યબંધ સંસારનું
 કારણ છે” એમ સર્વથા એકાંત કહેવું ઉચિત નથી.
 પુણ્યબંધ સંસારનું જ કારણ હોય તો ૬૪ શુદ્ધસ્થાન
 કરતાં ૭મા શુદ્ધસ્થાને અનંતગુણ પુણ્ય બંધાય છે ૭મા
 કરતાં ૮મામાં, ૮મા કરતાં ૯મામાં, ૯મા કરતાં
 ૧૦મામાં, ૧૦મા કરતાં ૧૧મામાં, ૧૧મા કરતાં
 ૧૨મામાં, ૧૨મા કરતાં ૧૩મામાં ઉત્તરોત્તર
 અનંતગુણ પુણ્ય હોય છે એ
 પુણ્ય સંસારનું જ કારણ હોય તો
 અનંતગુણ પુણ્યબંધ સહિત હોવા છતાં વીતરાગતા અને
 સર્વજ્ઞતા કેમ પ્રગટે? ધાતિકર્મો સંસાર ભે, પુણ્ય
 સંસારનું કારણ છે તો પછી સંસારના કારણરૂપ પુણ્યના
 સદ્ભાવમાં વીતરાગતા ન જ પ્રગટે. અદ્યંત જિનને પણ

પુણ્યબંધ થાય છે. છતાં સર્વજ્ઞતા અને વીતરાગતામાં
મામા આવતી નથી. પુણ્યબંધનું કારણ કપાય નથી,
વિશુદ્ધિ પુણ્યબંધનું કારણ છે. તે વિશુદ્ધિ પુણ્યની
અપાતિકર્મની વેદનીયતા સાતા પ્રકૃતિની બંધક હોવા
ઉતા, પાતિકર્મની સર્વ પાપ પ્રકૃતિઓની પાતક છે અને
પાતિકર્મો અંશર છે તેથી વિશુદ્ધિ અંશરની હેઠલ છે.

સોનગઢ અનુયાયી:-વિશુદ્ધિ તો કપાય છે? તેનાથી
બંધ થાય, બંધનો અભાવ ન થાય તેથી તમા વિશુ-
દ્ધિને અંશરના અભાવનું કારણ કેવી રીતે કહો છો?

સમાધાન:-વિશુદ્ધિ કપાઈ નથી કપાય પાતિકર્મની ચારિત્ર
મોહની પ્રકૃતિ છે જો વિશુદ્ધિ કપાય તો અદ્વંત
ચિનતે પણ વિશુદ્ધિ છે કારણ કે ચાત્રાનો બંધ થાય
તે, તેથી શું અદ્વંતને કપાયનો સદ્ભાવ છે? ના માટે
વિશુદ્ધિ તે કપાય નથી રિત્ કપાયોની કાનિત્ કારણ
વિશુદ્ધિ છે. કપાયોની કાનિ તે વિશુદ્ધિનું લક્ષણ નથી,
વિશુદ્ધિ તે કપાયોની કાનિનું કારણ છે અર્થાત કપાયોની
કાનિ તે વિશુદ્ધિનું કાર્ય છે લક્ષણ નહિ. કારણ-કાર્ય
જોને કાર્ય-લક્ષણમાં અંતર છે "બીજી" બંધ થાય તે
કાર્ય છે, પરંતુ કયો બંધની પાતિકર્મનો કે અપાનિ-
કર્મનો? પુણ્યનો કે પાપનો? સાતારિ પ્રચલન પ્રકૃતિ
જોનો બંધના કારણજીવ અને કાનિકર્મ આદિ સર્વ
પ્રમથરત પ્રકૃતિઓનાં સિધ્ધિશાંકકપાત અનુભવકારકકપાત
અનુભવકારકકપાતના પાત આદિ વટે અનુભવકારકકપાત

પુણ્યબંધનું કારણ છે ? ના. સંયમીઓને પણ પુણ્યબંધ
 થાય છે તેથી અસંયમ પુણ્યબંધનું કારણ નથી. સંયમ
 પુણ્યબંધનું કારણ છે ? ના. અસંયમીઓને પણ પુણ્યબંધ
 થાય છે તેથી અસંયમ પુણ્યબંધનું કારણ નથી. મંદ કપાય
 પુણ્યબંધનું કારણ છે ? ના, ૭ થી નરકમાં તીવ્ર કપાય
 બાળા દેવલાક છવોને પુણ્યબંધ થાય છે તેથી મંદ કપાય
 પુણ્યબંધનું કારણ નથી. તીવ્ર કપાય પુણ્યબંધનું કારણ
 છે ? ના, સર્વાર્થસિદ્ધિતા મંદ કપાયી છવોને પણ પુણ્ય
 બંધ થાય છે તેથી તીવ્ર કપાય પુણ્યબંધનું કારણ નથી.
 કપાય બામાન્ય પુણ્યબંધનું કારણ છે ? ના, કપાય સહિત
 વીનગમી જિનોને પણ પુણ્યબંધ થાય છે. પ્રમાદ પુણ્ય
 બંધનું કારણ છે ? ના, અપ્રમત્ત છવોને પણ પુણ્યબંધ
 થાય છે તેથી પ્રમાદ પુણ્યબંધનું કારણ નથી. અપ્રમત્તભાવ
 પુણ્યબંધનું કારણ છે ? ના, પ્રમત્ત છવોને પણ પુણ્ય
 બંધ થાય છે તેથી અપ્રમત્તભાવ પણ પુણ્યબંધનું કારણ
 નથી. તો પછી પુણ્યબંધનું કારણ શું ? સંકલેશ અને
 વિરુદ્ધિ તે જ છે. બંધનું કારણ છે. સંકલેશ પાપનું
 કારણ છે. વિરુદ્ધિ પુણ્યનું કારણ છે. અર્થાત્ જિનને
 વિરુદ્ધિ છે તેથી પુણ્યબંધ થાય છે તેથી સિદ્ધિ થયું
 છે. વિરુદ્ધિ નાંખવા જે ન પડે તેટલી નાંધનું કારણ
 છે. પુણ્યબંધ પાપને પ્રવૃત્તિ છે. પ્રવૃત્તિનાં કારણ
 નાંધનું છે, કપાય નહિં. કપાય પડે બંધાયેલ પ્રવૃત્તિઓનાં
 નિવૃત્તિ થાય તેટલું પાપ નાંધનું છે તેથી પુણ્યબંધનું

(લેખાંદ ઉમે)

સમસ્ત મુક્ત વિષયક જ્ઞાન ન હોવાથી 'આ ન હોઈ
 યદે' તેમ કહેવું શક્ય નથી. સમસ્ત અનુસારજ કરવાવાળા
 છયોએ અવિરુદ્ધ વ્યાખ્યાનનું. અવરોધન હેતુ જેવો
 સુખ વિરોધી સંમુદનમાં હોવાઈને ધર્મસંપત્તી ક્ષતિની
 કીમ્મતાનું કારણ ન બનવું હોઈએ.

(૧૧) 'યઃ પરમ યોગિન્દ્રઃ સ્વસ્થચેતનસ્થાને સ્થિતઃ
 મુક્તોપયોગ પરિણામરૂપ ધર્મ પુણ્યસંગે' ત્યક્ત્વા
 નિજમુદ્ધારમ પરિણતાભેદ સ્વભવ સ્વભૂતો નોદ માનેન
 જ્ઞાતાયત્તુમતિ આત્માન'

આમાં ૧૨૪ ની શીકમાં જેવકે માતાની શીકા.

અર્થ:- જે પરમ યોગિન્દ્ર છે તે સ્વસ્થચેતન જ્ઞાનમાં
 સ્થિત થઈને મુક્તોપયોગ પરિણામરૂપ ધર્મને પુણ્યસંગને
 ત્યક્ત્વા નિજમુદ્ધારમ રૂપે પરિણત ભેદ સ્વભવ સ્વભૂત
 જ્ઞાતાયત્તુમતિ જ્ઞાન થઈ આત્માને છોડી જે અતુલ્ય છે.

સમીક્ષા:- મુક્તોપયોગના ત્યાગનો દેવદેવ પ્રધાનજીથી
 પરમ યોગિન્દ્રોને અપેક્ષ છે. તેથી સમસ્તજ્ઞ પરમાત્માને
 પ્રમાણવાળી પદ્ધતિઓના અનુસાર અર્થે તે પોતપોતાની
 જલમુક્ત મુદ્દરોએ ગાદે છે. કાનાકુદરજાનો પરમ યોગિન્દ્રોને
 આપવાનો ઉપદેશ મુદ્દિત મિત્રવાળિ વિષય દેવદેવિ,
 જ્ઞાનેન વિદ્ય સ્વસ્થસ્થ પ્રતિજ્ઞા આપવાવારમાં પ્રતિજ્ઞા કરીને
 જ્ઞાને છે તેથી જે ધર્મ પ્રજ્ઞ પડ્યાનું મુખ્ય ન બનવાઈ
 પાતી છોડીશ્વર આપવાવારને રાજવાનું રાજ્યન ગઈ શે. આત્મા

ક્રમવિરુદ્ધ ઉપદેશ આપવો તેજ શ્રુતનું અવમૂલ્યાંકન છે. શ્રી જિનસેનાચાર્યદેવ આદિપુરાણ સર્ગ ૩૮ શ્લોક ૧૧૮ માં સ્પષ્ટ આદેશ આપે છે કે ‘સર્વ પ્રથમ શ્રાવકાચાર લણાવવો જોઈએ ત્યાર બાદ વિનયપૂર્વક અધ્યાત્મ વિદ્યા લણાવવી જોઈએ.’ શ્રી અમૃતચંદ્રસુરિ પુરપાથ સિદ્ધિ ઉપાયમાં પ્રતિપાદન કરે છે કે આઠ મૂળ ગુણો (માંમ મંદિરા, હિંસાદિ પાંચ પાપ, પાંચ ઉદંબર કળોનો ત્યાગ) ને ધારણ કર્યા નથી તે જિનોપદેશને પાત્ર નથી.’ આમ કાનજી સ્વામીની ઉપદેશ પરિપાટી આર્પણાથી પરાન્મુખ છે.

(૧૨) ‘યસ્તુ શુદ્ધાત્મ ભાવનાસાધનાર્થ’ બહિરંગ મન તપશ્ચરણ દાન પૂજાદિકં કરોતિ સપરંપરયા મોક્ષં લભતે’ ગાથા ૧૪૩ ની ટીકા.

અર્થ;—શુદ્ધાત્મ ભાવનાની સિદ્ધિઅર્થે જે બહિરંગ મન તપ દાન પૂજાદિકને કરે છે તે પરપરાએ મોક્ષને પામે છે.

સમીક્ષા:—કાનજી-સ્વામીએ સોનગઢથી પ્રકાશીત છ ઢાળામાં (૨જી ઢાળ) દયા દાન પૂજા મદાવતોનો ઉપદેશ આપનાર શાસ્ત્રને કુશાસ્ત્ર કહેતો છે. આ રીતે કાનજી સ્વામી એ સમયસારની ટીકાને પણ કુશાસ્ત્રમાં ગણાવી.

(૧૩) ‘એવમેવાજ્ઞાની જીવ પુરુષઃ શુદ્ધાત્મોત્થ સંજ્ઞાન્પ્રચ્યુતઃ મન ઉદયાગતં કર્મરજઃ સેવતે વિવય મુખ નિમિત્તં તપઃ સોઽપિ પૂર્વે પન્નિત....ગાથા ૨૨૪ શી ૨૨૭ ની ટીકા.

અર્થ:—આ પ્રમાણે અજ્ઞાની જીવ પુરુષ શુદ્ધાત્મોત્થ

નજરમાં ઉમી નરકનો સમ્યગ્દષ્ટિ નારકી તીવ્રકપાયી જણાય છે અને મહાવ્રતોને ધારણ કરનાર મિથ્યાદષ્ટિ મંદ કપાયી જણાય છે. પરંતુ અંતરનો ભેદ સ્વાનુભવની પ્રધાનતાથી જ જણાય છે.

(૧૪) " સરાગ વીતરાગ ભેદેન દ્વિધા સમ્યગ્દષ્ટિ ભવતિ । તત્ર યોડસૌ સરાગ સમ્યગ્દષ્ટિઃ ણંધત્રિભંગ કથિત ણંધ વિચ્છેદ કેમેણ મિથ્યાદષ્ટય પેક્ષયા ત્રિયત્વારિં શત્રુપ્રકૃતિ નામ ણંધકઃ । સમ્પ્રતાધિકં સમ્પ્રતિ પ્રકૃતનામદ્ય સ્થિત્યર્થુ ભાગ રૂપાણાં ણંધકોડપિઞ્ન સંસાર સ્થિતિચ્છેદકો ભવતિ । તેન કારણેના ણંધક ઇતિ । તથૈવાવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટે શુભ સ્થાનાદુપરિ યથા સંભવં સરાગ સમ્યક્ત્વ પર્યાંતં અધ-સ્તન શુભસ્થાનાપેક્ષયા તારતમ્યેના ણંધકઃ । ઉપરિમ શુભસ્થાનાપેક્ષયા પુનર્ણંધકઃ । તતશ્ચ વીતરાગ સમ્યક્ત્વે જતે સાક્ષાદ્ગ ધકો ભવતિ, ઇતિ મત્વા વયં સમ્યગ્દષ્ટિયઃ સર્વથા ણંધા નાસ્તીતિ ન વક્તવ્યં " ।

ગાથા ૧૬૬ ની ટીકા

અર્થ;—સરાગ અને વીતરાગ એવા ભેદો વડે જે પ્રકાદના સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે. ત્યાં જે સમ્યગ્દષ્ટિ છે તે ણંધ ત્રિભંગ કથિત ણંધ વિચ્છેદના કેમથી મિથ્યા દષ્ટિની અપેક્ષાએ જરૂર પ્રકૃતિઓનો અણંધક છે. ૭૭ પ્રકૃતિઓનો અદ્ય સ્થિતિ અનુભાગ રૂપે ણંધક થઇને પણ સંસાર સ્થિતિનો છેદક થાય છે. તે કારણે અક્રમંધક છે. તેવીરીતે અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ શુભસ્થાનથી ઉપર યથા સંભવ સરાગ સમ્યક્ત્વ પર્યાંત નીનેનાં શુભસ્થાનોની અપેક્ષાએ તારતમ્ય રીતે અણંધક છે અને ઉપરનાં શુભસ્થાનોની અપેક્ષાએ ણંધક છે તેવી વીતરાગ સમ્યક્ત્વ થનાં સાક્ષાત્ અણંધક થાય

છે, તેમ માનીને, ગમે અમ્યદ્વિષ્ટિએને સર્વથા બપ મતો નથી તેમ ન હોયું. " ।

(સમીક્ષા,-- આચાર્યે' સરાગ વીતરાગ સમ્યક્ત્વ એને બે બેદ બતાવેલ છે. ત્યારે સરાગ સમ્યક્ત્વ દોષ છે. ત્યારે વીતરાગ સમ્યક્ત્વ દોષ નથી અને ત્યારે વીતરાગ સમ્યક્ત્વ દોષ છે, ત્યારે સરાગ સમ્યક્ત્વ દોષ નથી તેમ સ્પષ્ટ બજાય છે. કાનહુ સ્વામી સરાગ વીતરાગ સમ્યક્ત્વના બેદ એક જ કાળે કરે છે વળી આ આચાર્યે'એ સ્પષ્ટ પદો પૂર્વે ગાયા ૧૨૫ની ટીકામાં બજાવેલ છે કે " વીતરાગ સમ્યક્ત્વ તે નિરમ્ય સમ્યક્ત્વ છે. " અને સરાગ સમ્યક્ત્વ તે નિરમ્ય સમ્યક્ત્વ ન હોવાથી બપદાર સમ્યક્ત્વ છે તેમ ચિદ્દ થાય છે. કાનહુ સ્વામી નિરમ્ય સમ્યક્ત્વના કાળે પણ બપદાર સમ્યક્ત્વ પ્રતિપાદન કરે છે. આ રીતે તેમણે વકલબ્ય આચાર્ય' વચનથી વિરુદ્ધ છે. આચાર્યે' વીતરાગ સમ્યક્દ્વિષ્ટિને આધાર બપદાર દર્શાવે છે સરાગ સમ્યક્દ્વિષ્ટિને બપદાર દર્શાવે છે. વળી અમ્ય સમ્યક્દ્વિષ્ટિની પરિણતિ એવી કાલ્યંતરવાને પ્રાપ્ત થયેલ છે કે એથી (તેણે) પરિણમન અબેદપદો એણે કરે દર્શાવે છે.) કે તે પરિણામેથી અમુક પ્રકૃતિઓ બપદારી નથી. આ ન બપદારી પ્રકૃતિઓની અપેક્ષાએ અનંપદ દર્શાવે છે. પરંતુ જે પ્રકૃતિઓ બપદાર છે, તેની અપેક્ષાએ બે બપદાર છે. મોક્ષમાર્ગમાં તે સ્વાચ્છાત્વ બપદારી દર્શાવે છે, અને અપામ સમ્યક્દ્વિષ્ટિને પ્રાપ્ત છે તેથી સરાગ દર્શાવે છે અને બે બપદાર દુરજ સ્વચ્છાત્વ મરિત પરિણમી દર્શાવે છે. તેને અનંપદ સ્વામી' અનંપદ કહે છે, અને મોક્ષમાર્ગ દર્શાવે છે કે " સમીક્ષા એવ નિર્ણયને તેણે પ્રાપ્ત છે " તેથી અમ્ય

લઈને સ્વચ્છંદી, પાપાચામાંર પ્રવિણ જીવોની વિષયપિયા-
 સારી તૃપ્તિ થાય અને અજ્ઞાની મોહી વિશ્વાદૃષ્ટિઓની
 પાપલિલાઓ ઢાઢાય તેવું સાધન પુરું પાડે છે અને માથે
 પોતાની લિલાઓને શાસ્ત્રોક્ત ઠરાવવાને અનધિકૃત પ્રયોગ
 પોતાની ગતિની ઐજવાળદારી પૂર્વક કરીને અન્યને પણ
 પોતાના જ માર્ગ પ્રતિ ગમક કરીને કીર્તિલાલસારી પુષ્ટિ
 કરી રહ્યા છે. "જ્ઞાનીના ભોગ" જે લખ્યા છે તેનો અર્થ
 જે જીવ નિરજય સમ્યક્ત્વરૂપ વીતરાગ સમ્યક્ત્વરૂપ
 પરિણામથી પરિણત થયેલ તેને જેટલે અંશે અભુદ્ધિપૂર્વકનો
 રાગ ભાવવર્તે છે તેટલે અંશે તે કર્મના ઉદયોને ભોગવે છે.
 તેથી તે કર્મોદયને ભોગવતો હોવા છતાં પરિણતિ ઉર્ધ્વ
 પરિણમી રહી છે તેથી તે ભોગની પ્રતિસમયય હાની જ
 કરતાં જતાં હોવાથી અને જેમ જેમ હાની થતી જાય છે.
 તેમ તેમ નિર્જરા થતી જાય છે તેથી તે કર્મોદયના
 ભોગને ઉપચારથી નિર્જરાનું નિમિત્ત કહેલ છે. ૫મા સ્કંધ
 શુણ્ઠસ્થાનવર્તી સરાગ સમ્યક્ત્વ યુક્ત દશાવાળા જીવને
 જ્ઞાની કહેવાની વિવિધા સમયસારમાં નથી. વીતરાગ
 સમ્યક્ત્વ યુક્ત પરિણામથી પરિણત જીવને જ્ઞાની કહેલ
 છે આ રીતે જ્ઞાનજીવોની પ્રરૂપણા આગમથી પ્રતિકુળ
 છે. કારણ કે જે વ્યાખ્યાન આચાર્ય વચનથી પ્રતિકુળ
 હોય, જિનશ્રવણથી વિરુદ્ધ હોય તેને કુચુકિત જ કહેવામાં
 આવે છે.

(૧૫) "નિરજય વ્યાખ્યાય યુનરપિ કિમયં" એ
 વચ્ચારનય વ્યાખ્યાન ? મંત્રિ ચેતવં ! અગ્નિ સુવર્ણ
 પાપાણ્દરિવ નિરજય વ્યવહારનયયોઃ પરસ્પર સાધ
 નાચક જ્ઞાન દર્શનાર્થમિતિ ।" ગાથા ૨૩૨ ટીકા

આદે:- નિરન્નયનયનું વ્યાખ્યાન કરું પછી શા માટે વ્યવહારનયનું વ્યાખ્યાન કરા છે ? નહીં, તેમ નથી. અર્થેન સુવર્ણ ચાપાણની જેમ નિરન્નય વ્યવહાર નયને પરસ્પર સામ્ય સાધક બાબ છે તેમ દર્શાવવા માટે (વ્યવહારનયનું વ્યાખ્યાન કરું છે.)

(સમીક્ષા:- દાનછ રવામીની યૌતી ઉપદેશના આનાર્થ વચનાથી સર્વથા પ્રતિકુળ છે.)

(૧૬) "તેલગ્રહણભાવે યથા રતે જાપે ન જવતિ તથા વીતરાગ સમ્યગ્દષ્ટે હૃવસ્થ સમાયમાવદ્ જાપે ન જવતિ" । માયા. રહર થો રહર દીકા.

આદે:- તેલ મર્દનના અભાવ રોગનાં જેવી રીતે રાગપ્રપન નથી થતું તેવી રીતે વીતરાગ સમ્યગ્દષ્ટિ હવને સમાદિ જાવનેા અભાવ રોવાથી જાંપ થતા નથી.

(સમીક્ષા:- સમયભાસમાં વીતરાગ સમ્યગ્દષ્ટિ રહેલ છે મોક્ષમાત્ર સમ્યગ્દષ્ટિ હવને નિર્વિઘ્ન સમાધિરૂપ સ્વસંયોગરૂપ સ્વતુર્બૂત રોગ છે. તેથી તે મુર્ખાપયોગી રોગ છે. તેને જાની રહેલો છે. સમાય સમ્યગ્દષ્ટિને અભાવથી જાંપરૂપો છે કારણ કે તેને મુર્ખાપયોગી રોગો નથી મળ્યાં રૂપ દશામાં રોગો જાણવામાં આવે છે. દાનછરૂપો મરેજ સમ્યગ્દષ્ટિને જાની રૂપોને તેને અભાવ સમાદિ જાંપ રોગો પ્રમાં અભાવ રહે છે અને નિરન્નયને મરેજ રૂપ અભાવો મુખ્યતઃ આદે મરેજો છે. તે અભાવમાંથી પરિવર્તીયો નિરુદ્ધ છે. આથી રૂપે જવને સીંચીરૂપો પદાથી રોગોની અનંયમજનિત નિરુદ્ધાવસ્થાને રૂપે

(૧૮) "ઈત્યાદિ વિદ્યપદ્ય શ્રુતોપયોગો યદપિ
મિથ્યાત્વાદિ વિષયકથાય પરિણિતિરપ્ય અશ્રુતોપયોગા ચેદ્વયા
સપિદ્યપ્ય સરાગ ચાદિત્રાવસ્થા યામ મૂન કુળો બવન્તિ " ।
માયા ઉદ્દત્તી રીક્ષા.

અર્થ:- આ આદિ વિદ્યપદ્ય શ્રુતોપયોગ-વ્યવહાર
ચાલિય. યદપિ મિથ્યાત્વાદિ વિષય કથાય પરિણિતિરપ્ય
અશ્રુતોપયોગની અપેક્ષાએ અવિદ્યપ, સરાગ ચાદિત્રની
અવસ્થામાં અમૃતકુળ થાય છે "

(સમિક્ષા:- સરખાવો કાનઈ સ્વામીની પ્રદ્યુષ્ણને
ઉપદેશ આપ્યા પચનો સામે)

(૧૯) "યથા નિર્વિષીકૃત પિપ્પ મદ્યુ ન દેશતી
તથા મુહુરમાભિમુખ પરિણામેન મત્રસ્થાનીય વિમુદ્ધિ
પિયોપ માત્રેણ વિનાશીત મિથ્યાત્વસાદિતઃ સન રાધે-
પગમિદાદિતન્નિષ પંચાદ્વનિત પ્રયત્નોપરામિષ્ઠ નમ્યમત્રા
નંતરેષ્વનિષ પેદક સમ્યક્ત્વ સ્વભાવં તત્ત્વાયં મદ્દાનકૃપ
કૃપ પરિણામં ન રસિતિ " રીક્ષા માયા ઉદ્દત્ત મી ૩૧૧

અર્થ:- જેવી રીતે નિર્વિષીકૃત પિપ્પ મદ્યુ રસુ નારી
તેવી રીતે મુહુરમાભિમુખ-મુખ પરિણામીવદે.
મત્રસ્થાનીય વિમુદ્ધિ (યોગ) માત્રથી જેના
મિથ્યાત્વ સાદિત (વિનાશીત) દેશમાં આવે છે તે રીતે
પદમે પ્રયોગપરામિષ્ઠ જ્ઞાન જે સર્વવ્યાપી સર્વવિદ્ય સર્વવ્યાપક
સર્વવ્યાપી સર્વવ્યાપક સર્વવ્યાપક પદેત પેદક સમ્યક્ત્વ-
સ્વભાવને તત્ત્વાયં સ્વભાવ રૂપ કૃપ પરિણામ ને
(સમ્યક્ત્વ પ્રકૃતિ) રસુતી નથી.

સાંતેન પલ મુનિચિત્તે મહં ચક્રે હં હં ધીં હં હં હં
 બ્રહ્મતે સમયસારની-રંગનાં પોતાનાં મુનિસંપર્માં રહેલા
 નિર્મલ શિષ્યોને ઉપદેશ આપવોરૂપે કરેલ છે. સમી
 મુનિસંપર્માં ગયા જ શિષ્યો સમ્યક્દષ્ટિ હોય તેવું હોતું
 નથી. કદાચે કન્યલિંગી મિથ્યાદષ્ટિ પણ હોય તેથી તે સર્વ
 શિષ્યોને ઉપદેશી પાપ તે દષ્ટિથી આ સમયસારની રચના
 કરતામાં આવી છે. ૨૦૧-૨૦૨ નંબરની સાયાની ટીકા
 તથા ૧૯૩ની ટીકામાં જ્યેષ્ઠના ગાયદેવે કદાચ લખેલ છે કે
 "આદિ આ શ્રેયમાં વસ્તુપાત્રે વીતરાગ સમ્યક્દષ્ટિને
 જ પ્રાપ્ત કરવા અને દયા ગુણરથાનવર્તી સરાગ
 સમ્યક્દષ્ટિને મીઠુપાત્રે પ્રાપ્ત કરવા." સાયા ૧૯
 ની ટીકા "આદી આ શ્રેયમાં પાત્રમાં ગુણરથાનથી
 ઉપરના ગુણરથાનવર્તી વીતરાગ સમ્યક્દષ્ટિને
 જ મુખ્યપાત્રે પ્રાપ્ત કરવા સરાગ સમ્યક્દષ્ટિને
 મીઠુપાત્રે પ્રાપ્ત કરવા "સમ્યક્દષ્ટિ" રાજદના
 આખ્યાનકાળે આજ તાત્પર્ય સર્વે, વત્સુ" "
 સાયા ૨૦૧-૨૦૨ ની ટીકા

સમાધાન:- આ કથન પૂર્ણ સત્ય નથી. જિતેન્દ્રના
 આદિ પુરુષાદ્ય શ્લોક ૧૧૮ માં (સર્ગ ૩૮) કહે છે
 "શર્વ પ્રથમ યાવકાચાર જણાવ્યો તેથીજ ત્યાર
 પિતૃય પૂર્વક અજ્ઞાતમ આરંભ જણાવ્યું તેથીજ
 જમૂતચંદ્ર સૂરિએ પુરુષાર્થ ચિદ્રિ ઉપાલભાં શ્લોક
 માં જણાવ્યું છે "આક નૃપાણો ને (નામ, મદિત,
 ઉદ્યોગ ક્રમ, વિચારિ પાંચ પાપનો ન્યાય)" વગર
 ત્યાર જિનોપદેશને પાંચ ગણાવું નથી" આ આપ
 મારી જણાય છે કે તમારી પાસેના મંથૂર્ણ અથ
 સમયસાધની રચના સરાજ અન્યદશિને નિર્વિદ્ય
 ધિની પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત થાઈ છે, એટલે કે ઉચ્ચ
 થી પ્રાપ્તિ અર્થે જે જે અભ્યાસ કર્યું હોય તે
 તેથી પ્રાપ્ત થઈ ગયે તે જ અભ્યાસ કરે અન્યદશનની
 અદ્ય અભ્યાસ તો મદદ માટે જ જે માન્ય
 વિષયમાં રૂપ થાઈ જઈ ગયે તે માન્ય એક વિષયમાં
 થાઈ તો મદદ થઈ ગયે. તેમ જે અભ્યાસને મદદને
 વિષય કદી ગયે તે અભ્યાસને અભ્યાસનથી અભ્યાસ
 ન કરોતે કે અભ્યાસ કરોતે પરંતુ જે પુરુષ ઉચ્ચ અર્થ
 છે તેને અભ્યાસન મારી થાઈ જાયતું તે જ અભ્યાસ
 મદદાત્મક છે.

યોગ્યતાની સુચક “ સર્વ વિશુદ્ધતા ” હોય છે. રાજા, પ્રજા અને પ્રજાનાં ધન તથા ધર્મનો રક્ષક છે. રાજાની રક્ષા શક્તિ ધનબળ ઉપર અવલંબિત છે. રાજધનનું હરણ થતાં રાજાની ધર્મ રક્ષા કરવાની શક્તિ ક્ષીણ થાય છે. કરચોરી, દાણચોરી, કાળાં બજાર, દેવ દ્રવ્યની ચોરી ઇત્યાદિ રૂપે રાજધનની ચોરી કરીને તીવ્ર અનંતાનું બંધીના કપાયને કરનારા હોયો. “ સર્વ વિશુદ્ધ ” કેવી રીતે હોઈ શકે ? ન જ હોઈ શકે. જે સર્વ વિશુદ્ધ નથી, તે પછી ભલે ને પારમેશ્વરી મહા વિદ્યાનું દ્રવ્ય શ્રવણ કે દ્રવ્ય વચન વિલાસ કરતો દેખાતો હોય તો પણ તેની અંતરંગ સર્વ વિશુદ્ધિ નથી પરંતુ સર્વ સંકલિષ્ટતા વિદ્યમાન છે. કાર્ય તો અંતરંગ કારણોથી જ બાહ્ય તદ્ અનુકુળ સામગ્રીઓના સદ્-ભાવમાં નિષ્પન્ન થાય છે અને જેને અંતરંગ કારણરૂપ સર્વ વિશુદ્ધતાનો અભાવ છે તેનું દ્રવ્ય શ્રવણ કે દ્રવ્ય વચન અજ્ઞાનનું નિર્કરણ કરવામાં અસમર્થ છે. તેથી પારમેશ્વરી વિદ્યાનો પ્રયોગ તો મહા શ્રમણ નિર્ગ્રંથ તપો-ધનોનાં પવિત્ર મુખમાં શોભે સર્વ સંકલિષ્ટ હોયોનાં મુખમાં શોભા ન પામે. જગત જનમનરંજન કરવું અન્ય બાબત છે, સર્વ વિશુદ્ધતાને ધારણ કરવી અન્ય બાબત છે. અર્ધ ઉપદેશ આપવાનો નિષેધ પ્રધાનપણે પ્રયોજનભૂત નથી પરંતુ સર્વ વિશુદ્ધતાને ધારણ કરવી તે જ અભિપ્રેત છે.

શંકા—સમ્યક્દર્શન વગર વ્રત સાચાં નથી હોતાં તેથી પ્રથમ સમ્યક્દર્શન ધારવાનો પ્રયત્ન કરીએ જીએ.

સમાધાન—સમ્યક્દર્શન ધારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે તો સર્વ સંકલિષ્ટ નથી પરંતુ સમ્યક્દર્શન ધારણ કરવાની

દૃષ્ટિનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા અધ્યાત્મ ગ્રંથ જેમકે સમયસાર. (૨) જીવની વિવિધ શુદ્ધાશુદ્ધ અવસ્થાઓનું પ્રતિપાદન કરવાવાળા અધ્યાત્મ ગ્રંથ જેમ કે પટખંડાગમ-ગોમ્મટસાર આદિ.

જીવ દ્રવ્ય ત્રિકાળવર્તી સમસ્ત અનંતાનંત પર્યાયોના સમુદાયાત્મક છે. જીવ દ્રવ્યના સ્વભાવનું દ્રવ્યદૃષ્ટિથી એક માત્ર જ્ઞાન કરવાથી અધ્યાત્મ રસીક નથી થતો શકાતું જીવની અશુદ્ધ અવસ્થાઓ, તેનું કારણ, તેનો સ્વામી, તેનું અધિકરણ, તેના વિનાશનું કારણ આદિનું જ્યાં સુધી જ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી સમયસારનું રહસ્ય હૃદયગમ કરવું અસંભવ છે. સમયસારના ઇષ્ટાર્થની પ્રાપ્તિ ત્યારે જ સંભવ છે કે જ્યારે કર્મ સિદ્ધાંતો અને ચરણાચાર વિગતક સિદ્ધાંતોનું જ્ઞાન થાય.

જીવની વર્તમાન અવસ્થામાં વિકાર છે જે દુઃખરૂપ છે. તેનો અભાવ અને સ્વભાવની પ્રાપ્તિ સુખરૂપ છે. જ્યાં સુધી વિભાગનો વિનાશ કર્યો નથી ત્યાં સુધી સુખ નથી. આ હાલતમાં સુખની પ્રાપ્તિના માગનું અન્વેષણ કરવાના ક્ષણરૂપે આગમ-જિનસૂત્રોનું અધ્યયન સર્વ પ્રથમ જ કર્તવ્ય છે. આગમનો યથાર્થ અભ્યાસ કરનારનો કપાય નિયમથી ઉપશમીત થાય છે અર્થાત્ કપાયનો ઉપશમ યતાં (મંદતારૂપે) આગમ અભ્યાસ સંભવ થાય છે. તેમ યતાં તેવા જીવની તીવ્ર કપાયરૂપ પાપ ભાવોથી નિવૃત્તિ સદૃજ થાય છે આગમ અભ્યાસ કરવા છતાં પણ શ્રુતનું કિર્તન કરવા છતાં પણ જો અત્યંત તીવ્ર પાપના કારણભૂત, લોકનિંદ્ય, રાજનિંદ્ય,

[illegible][illegible]

[illegible]

હીનમાન પણ વિદ્યમાન છે. અર્થાત મિથ્યાદૃષ્ટિ દોષા
 છતાં પણ વિશુદ્ધિના જ બળથી G F કાળનાં
 મિથ્યાત્વનાં નિષેધોનો અભાવ કરે છે. C F કાળમાં
 જે વિશુદ્ધિ છે તેના બળથી GH કાળમાં રહેત
 મિથ્યાત્વનાં પ્રદેશાઓના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ
 સત્ત્વના અનુભાગને અતંતશુદ્ધો ખંડિત કરીને સમ્યગ્મિ-
 થ્યાત્વરૂપે પરિણમાવે છે. તથા સમ્યગ્મિમિથ્યાત્વના
 અસંખ્યાતમા ભાગ સત્ત્વના અનુભાગને અતંતશુદ્ધો ખંડિત
 કરીને સમ્યક્ત્વરૂપે પરિણમાવે છે. આ પ્રમાણે G H
 કાળમાં સ્થિત મિથ્યાત્વના સત્ત્વને ત્રણ ભાગમાં ખંડિત
 કરીને ત્રિવિધ સત્ત્વ ઉત્પન્ન કરે છે. તે પણ વિશુદ્ધિવડે
 જ થાય છે. કારણ કે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. મિથ્યાત્વનો
 બંધ ઉદય અને સત્ત્વ છે. C D કાળમાં મિથ્યાત્વના
 સત્ત્વને પ્રથમ સ્થિતિ 'C F' માંથી ઉઠાવીને (અસંખ્યાતમા
 ભાગ પ્રમાણ) દ્વિતીય સ્થિતિ G H માં નિદ્ધિપ્ત
 કરવારૂપનો પ્રત્યાગાત્વ અને G H દ્વિતીય સ્થિતિમાંથી
 મિથ્યાત્વના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણ સત્ત્વને ઉઠાવી
 પ્રથમસ્થિતિ 'C F' માં નિદ્ધિપ્ત કરવા રૂપનો આગાત્વ
 થતો રહે છે. આવો આગાત્વ અને પ્રત્યાગાત્વ મિથ્યાત્વના
 આવલિ પ્રત્યાવલિ પ્રમાણ D F કાળ શેષ રહે છે ત્યાં સુધી
 ધાય છે D સ્થાનમા શુણ્ણેભિનું રૂપ આવી જવામાં
 શુણ્ણેભી નિર્જન બંધ ધાય છે. (મિથ્યાત્વની). તે
 સમયે આગાત્વ પ્રત્યાગાત્વ પણ બંધ થઈ જાય
 છે. આવલિ પ્રમાણ D E કાળમાં પ્રત્યાવલિ
 પ્રમાણ E F કાળના મિથ્યાત્વના સત્ત્વની
 ઉદ્ધિષ્ટા કરે છે. અને પ્રતિ સમય અનુસમયાપવર્તના
 ધાત દોષ અનભાગનો ધાત કરીને મિથ્યાત્વને

વળી અધ્યાત્મભાવોનું સૂક્ષ્મ પરિણમન તેની વ્રતિ કારણ, અધિકરણ આદિ પણ કર્મોની સૂક્ષ્મ અવસ્થાઓનું જ્ઞાન કરીને જાણી શકાય છે. તેથી કર્મની વિવિધ અવસ્થાઓના સિદ્ધાંતો દ્વારા અધ્યાત્મભાવોની સૂક્ષ્મતા જાણી શકાય છે. તેથી કર્મ સિદ્ધાંતો અધ્યાત્મભાવોના જાપક છે, અસત્ય કપોળકલિપત, વિકૃષ્ટ નથી. જિનેન્દ્રના સુખથી વિનિર્ગત વરાનો અન્યથા, નિષ્કૃષ્ટ, અપ્રયોજનભૂત ત્રિકાળમાં ન હોય. કિંતુ તમારા અંતરમાં રહેલ અજ્ઞાનભાવે દૃઢ કરેલ માન્યતા રૂપ શક્યને કારણે તમે કર્મસિદ્ધાંતો દ્વારા વિશેષ જાણવાની જિજ્ઞાસા તથા તમારી માન્યતાની અસરતાનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થતાં હોવા છતાં તમે જિન સૂત્રોને તમારી માન્યતાનુસાર પઠવવા મથો છો. પરંતુ તમારી માન્યતાને જિનસૂત્રો અનુસાર પઠવવાનું સામર્થ્ય તમે ગુમાવી બેઠા છો. ત્યાં સુધી તમારાં પરિણામોમાં કામળતાનો અભાવ છે ત્યાં સુધી અધ્યાત્મભાવો શબ્દોન્ધાર માત્ર છે,

શંકા:- 'D' જ્ઞાનથી ઉપર સ્થિતિકાંડક ધાત અનુભાગકાંડક ધાત કેમ નથી થતા ? વિશુદ્ધિ તો અનંત-ગુણી વર્ધમાન છે ?

સમાધાન:- D થી F પર્વતનો કાળ એક આવલિ-પ્રત્યાવલિ પ્રમાણ માત્ર છે. અને સ્થિતિકાંડક-અનુભાગકાંડક ધાત કરવા માટે જોખમાં જોડો. એક અંતર્મુદુર્ન કાળ તોઈએ. કારણ કે સ્થિતિકાંડક વડે જે સ્થિતિનો માત્ર કરવામાં આવે છે તે જોખમાં જોડો હોય તે એક અંતર્મુદુર્ન ન હોય છે. ત્યારે જો તો મા

Եւ զայն բնութիւն յաւիտեան յաւիտեան զի զայն
 ինչ որ ինչ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ
 ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ
 ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ
 ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ
 ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ

Եւ զայն բնութիւն յաւիտեան յաւիտեան զի զայն
 ինչ որ ինչ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ
 ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ
 ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ
 ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ ինչ որ

„ Եւ զայն բնութիւն „

Եւ զայն բնութիւն